

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

Her yönüyle Şanlıurfa

Danışman:Dç.Dr.Bülent Yorulmaz

Hazırlayan: Muhammed S. Özdemir

Haziran – 2001

LEFKOŞA

ÖNSÖZ

Bu mezuniyet çalışması, Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı ders kapsamında hazırlanmıştır.

Bu mezuniyet çalışmam, Şanlıurfa'nın tarihi, kültürel ve ekonomik faktörleri başta olmak üzere tüm yönleriyle tanıtılması amaçlanmaktadır.

Yakın Doğu üniversitesin'de okuduğum süre içerisinde destek ve tavsiyeleri benden esirgemeyen ve bu çalışmayı hazırlama noktasında bana yardımcı olan değerli hocam ve bölüm dekanımız Dç.Dr.Bülent Yorulmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: COĞRAFYA

- a- KONUMU 3
- b- YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ 3
- c- İKLİM 4
- d- NÜFUS 4

II. BÖLÜM: TARİH

- 1- Mezopotamya Ve Urfa 5
- a- URFA VE ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI 5
- b- OSMANLILAR DÖNEMİ 6
- c- MİLLİ MÜCADELEDE URFA 6

III. BÖLÜM: SOSYAL YAPI VE EKONOMİ

- b- GAP 8
- c- TARIM 9
- d- HABERLEŞME 10
- e- HARRAN ÜNİVERSİTESİ 11
- 1- Akademik Birimleri 12
- 2- Enstitüleri 12
- 3- Yüksek Okulları 12
- 4- Araştırma Merkezleri 13
- 5- Harran Üniversitesi Araştırma Ve Uygulama Hastanesi 13
- 6- Sosyal Ve Kültürel Hizmetler 13
- 7- Yerleşim 13
- 8- Harran Üniversitesini Gelişme Vakfı(Hügev) 14
- 9- Harran Üniversitesi 14

IV. BÖLÜM: KÜLTÜR

- 1- Kültürel Ve Topumsal Yapı 15
- a- HAYAT TARZI 17
- 2- Tarihi Eserler 18
- a- CAMİLER 19
- 1- Urfa Camileri 20
- b- MAĞRALAR VE GÖLLER 21
- c- GÖLLER 21
- d- TARİHİ HAMAMLAR 21

V. BÖLÜM: FOLKLAR

- a- GİYİM VE KUŞAM 23
- b- BESLENME BİÇİMLERİ VE URFA MUTFAĞI 23
- c- ÇİĞ-KÖFTE EFSANESİ 24
- d- MİRRA 25
- e- İNANÇLAR VE TÖRESEL YAPI 26
- f- EVLENME VE DÜĞÜN 26
- g- YÖRESEL EL SANATLARI 27
- h- HALK OYUNLARI 28
- 1- HALK OYUNLARI GİYSİLERİ 29
- i- HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ VE TÜRKÜLERİ 30
- j- TÜRKÜLERDEN BİR DEMET 32-45
- ŞANLIURFA'DAN FOTOĞRAFLAR 45-49
- KAYNAKÇA 50

GİRİŞ

Şanlıurfa tarih boyunca önemli olaylara ve savaşlara sahne olmuş Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir sınır kentidir.Şehrin tarihi çok eskilere dayanır.Gerek Arap,Fars ve Türk kültürlerinin kaynaştığı bir coğrafyada oluşu, gerekse tarihi ipek yolu üzerinde konumlaşması onu, çok önemli bir kültür şehri olarak karşımıza çıkarmaktadır.Bugün için ülke folklor zenginliğinin 0/0 36 sını elinde bulundurması, şehrin kültürel kimliğini açıkça ortaya koymaktadır.

HZ.İBRAHİM'in HZ.EYYÜB'un bu topraklarda bir zamanlar yaşamış olması, kentin "peygamberler şehri" ünvanıyla anılmasına vesile olmuştur.İslami inancın, şehir ahalisinin günlük yaşayışında yeri oldukça büyüktür. Osmanlı islam Medeniyetinin 17.yy daki zirve şairi, hikemi şiirinin büyük ustası Yusuf Nabi bu topraklarda yetişmiştir.

Uzun yıllardan beri Frat'a kavuşmayı bekleyen verimli harran ovası,1995 yılında, Atatürk barajının ve Urfa su tünellerinin inşasının tamamlanmasıyla bu hasretten kurtulmuş ve Fırat Harrana kavuşmuştur.GAP Projesiyle sulamaya açılan Harran ovasında sulu tarım sayesinde elde edilecek ürünlerin değerlendirilmesi, ilde tarıma dayalı bir çok sanayi kuruluşunun himete girmesini sağlayacak,bu ise şehrin çehresini ve kaderini değiştirecektir.

2000 Yılıının Şanlıurfa'sı 1.000.000'nun üstündeki nüfusuyla Anadolu'nun önemli üretim ve yerleşim merkezlerinden biri haline gelecektir.Ortadoğu ülkelerine yakınlığı ise onu önemli bir ihracat kapısı durumuna yükseltecektir.

I.BÖLÜM COĞRAFYA

KONUMU

Nüfus Yoğunluğu: 1990 sayımına göre İL :1.001.455 İl merkez belediyesi ise 272.020'dir.İllerin nüfus büyüklüklerine göre sıralanışında 25.sırayı almaktadır.
Nüfus Yoğunluğu:Km kareye 54 kişi.

Komşuları:Doğusunda Mardin, kuzeyinde Diyarbakır ve Adıyaman,batısında Gaziantep ve güneyinde ise Suriye yer alır.

Yeryüzü Şekilleri

Dağlar

Şanlıurfa'da dağların yükseltileri oldukça düşüktür ve aşılması güç olan dağ hemen hemen yok gibidir.Güneydoğu Torusların orta kesiminin Güney etekleri il alanı içinde kalır.İlin güneyinde dağların yerini geniş ovalar alır.İlin başlıca dağları şunlardır:

- 1-) Karacadağ
- 2-) Tektek dağları
- 3-) Susuz dağları
- 4-) Germuş dağları
- 5-) Nemrut dağları
- 6-) Şebeke dağları
- 7-) Arat dağları

Akarsular

Şanlıurfa ili akarsularca zengin değildir.Yağışların azlığı,buharlaşmanın fazlalığı ve kalkerli yapı nedeniyle yüzeyde akarsular oluşmaz.Akarsuları şöyle sıralayabiliriz:

- 1-) Fırat nehri
- 2-) Direli suyu
- 3-) Culap suyu
- 4-) Cavesak suyu
- 5-) Belih suyu
- 6-) Habur suyu
- 7-) Zengeçur çayı

Göller

- 1-) Halilurrahman göl
- 2-) Aynızeliha gölü ve Devteşti suyu

3-) Büyük ve Küçük göl

Ovalar

- 1-) Harran ovası
- 2-) Suruç ovası
- 3-) Viranşehir ovası
- 4-) Halfeti ovası ve Hilvan ovası

İKLİM

Urfa ikliminde karasal iklim egemendir. Deniz etkisinden uzakta olan ilde, gece ile gündüz, yaz ile kış sıcaklık ortalamaları arasında büyük farklılıklar görülür. Bağıl nem oranı düşüktür. Havanın kuru olması nedeniyle Akdeniz bölgesindeki gibi çok boğucu sıcak olmaz. Karlı ve donlu gün sayısı düşüktür. Şanlıurfa'da yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Sıcaklık: Ş. Urfa, ülkenin en sıcak illerinden biridir.

NÜFUS

Yerleşme merkezi olarak önemi eski tarihlere kadar uzanan Şanlıurfa, nüfus varlığı açısından her zaman ülkenin önemli illeri arasında yer almıştır. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ilin nüfusu 200.000'in üstündeydi. 1980 yılı nüfus sayımına göre

600.000'i aşan nüfusuyla ülke genelindeki sıralamada 27nci gelmektedir. Şanlıurfa 18.548km lik yüz ölçümüyle Türkiye'nin alanca 7nci büyük ilidir. Dolayısıyla nüfus ile yüzölçümü arasındaki ilişkiyi gösteren nüfus yoğunluğu, ilde her zaman ülke ortalamasının çok gerisinde kalmıştır. 1980'de Şanlıurfa'da km'ye düşen kişi sayısı 32'dir. Türkiye ortalamasının (58) yarısını biraz aşmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarının dışında 1940 lardan 1960 lara kadar Şanlıurfada yıllık ortalama hızı, ülke ortalamasının hayli üzerindeydi. Bu durum, ildeki yüksek doğurganlık düzeyinin bir sonucudur. Tarıma dayalı, ekonomisi geleneksel değer yargılarının egemen olduğu aile biçimi, doğurganlık seviyesini arttırmıştır.

II. BÖLÜM: TARİH

Mezopotamya Ve Urfa

Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat kesiminde yer alan Şanlıurfa, coğrafi durumunun özelliği dolayısıyla üzerinde bağımsız devlet veya beylikler kurulan diğer önasya bölgelerine nazaran oldukça değişik bir tarihe sahiptir.

Şanlıurfa tarih boyunca Irak, Suriye, Mısır ve Anadolu'da teşekkül eden devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Bu açıdan Şanlıurfa tarihi, mezopotamya'ya bağlı sayılır. Dicle ve Fırat arasında kalan bu toprakların en eski ismi bilinmiyor. Mezopotamya, Yunanca 'İki nehir arasındaki toprak parçası' anlamına gelmektedir. Araplar da aynı anlama gelen 'Elcezire' adını vermişlerdir.

URFA VE ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI

Şanlıurfa'nın bilinen en eski adı Edessa, Büyük İskender sonlarında selökidler dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Edessa, Mekadonya Kırallığı merkezinin bir adıdır. Urfa adının kaynağına dair çok sayıdaki rivayetin hiç biri kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan biri, Urfa adına Süryanice 'Orhai' kelimesinden türediği, 'Ohai'nin ise Arapça'suyu bol' anlamına gelen Vurhai den kaynaklandığı yolundadır. Ohai'nin farklı kullanışları olan Orhe, Orha gibi söylenişlerden sonra Urfa adı ortaya çıkmıştır. Bir başka rivayete göre Urhai kelimesinin latince Orrpei den kaynaklandığı yolundadır. Bu kelime ise 'Pınar veya kale' anlamına gelmektedir.

İslamiyetten önce Urfa, persler idaresindeyken Arap yarım adasında bir çok Arap kabilesi bu arada Mudar oğulları da gelip Urfaya 'Diyar-ı Mudar' adı verilmiştir. Müslüman Arap hakimiyetindeyken Urfanın adı Ruha'dır. bugün kullanılan Urfa adının Ruha' geldiği sanılmaktadır.

Cumhuriyet dönemi boyunca il adının Urfa olarak kullanılmasına rağmen 1920 de Fransızlara karşı verdiği Şanlı mücadelede dolayı 12.6.1984 gün ve 3020 sayılı kanunla Urfa adı Şanlıurfa kabul edilmiştir. Bu kanun, 22.6.1984 tarih ve 18439 sayılı Resmi gazete de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

OSMANLILAR DÖNEMİ

Urfa osmanlılar döneminde bir süre barış içinde yaşadı. Celali ayaklanmaları bu barış döneminin sonu oldu. 1582'den sonra, Anadolu'daki sancak beylerini görevden alınmaları yada yer değiştirmeleri büyük tedirginliklere sebep olmuştur. Urfa osmanlıların eline geçtikten sonra Diyarbakır Eyaletine bağlanmıştır. Osmanlı

egemenliğine girdiğin de Urfa 3 cami, 12 mescid, 4 hamam, 2 kervansaray, 1 bedesten, 1 darpane, 1 başhane, 1 tabakane, 5 tanede küçük imalathane vardı. Osmanlılar' ın klasik döneminde Urfa, halep vilayetine bağlı bir sancaktır. 1867 vilayet nizamnamesi, Urfa sancağı nın; Merkez kaza, Birecik, rumkala ve Suruç kazalarından oluştuğunu kaydetmektedir. 1883 Halep Vilayet salname'si Urfa merkez kazanın başlıca taşınmaz mallarını şöyle sıralamaktadır: 31 Cami, 31 mescid, 4 tene tekke, 9 türbe 11 kilise, 14 medrese, 6 kütüphane, 14 hamam, 9 han, 4 dükkan, 1 bedesten, 2 kasriye, 19 tane su değirmeni, 14 fırın, 2 tabakane, 221 kumaş tezgahı, 59 kahvehane, 15 meyhane, 13 boyahane, 2 sabunhane, 10 masura, 2 lokanta, 1 tanede meshane.

1903 Maarif Ssalnamesi'ne göre Urfa merkez Kaza'da mevcut 7 adet medresenin kütüphanelerinde toplam 1.666 adet kitap bulunmaktaydı. Bu medreselerde okuyan toplam öğrenci sayısı 144 idi. Urfa merkezindeki medreseler şunlardır: 1 ridvaniye, 2 rahimiye, 3 sakibiye, 4 ibrahimiye, 5 ihlasiye, 6 rızaiye, 7 süleymaniye.

MİLLİ MÜCADELEDE URFA

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalandığı günlerde Urfa bağımsız bir sancıktı. 7 Mart 1919'da İngilizler tarafından işgal edilen Urfa, daha sonra Fransız işgaline terkedilir. 13 ay ,3 gün süren işgalden sonra büyük bir mücadele sonucu kurtuluş gerçekleşir. Fransız işgali sırasında şehri üçte bir nüfusuna sahip olan Ermeniler, Fransızlarca silahlandırılmış ve işgalde Fransızların yanında yer almıştır. Fransızların ve Ermenilerin yanında yer almışlardır. Fransız ve Ermeniler ortaklaşa yaptıkları zulme dayanamayan halk 9 şubat 1920 de ayaklanır. Urfa jandarma kımandanı Ali Saib (Urfa savaşı) bey, Fransızları bu bölgeden çıkarmak için halkı Kuvayi milliye adına örgütlendirir. Çevredeki aşiretlerin de desteyi sağlar. Urfadaki direniş teşkilatının yönetim organı şu kişilerden oluşuyordu: Emekli binbaşı İhsan bey, Askerlik Şube Başkanı Binbaşı İlyas Bey Kaymakam Şevket Bey, Veteriner Adil Bey, Jandarma Teğmeni Hulusi Bey, Ali Saip Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi, Barutçu Hacı İmam Efendi ve Bedriazade Halil Efendi.

Saldırıya geçirmeden evvel Fransız işgal komutanına kuvayi milliye komutanı Namık (Ali Saib) imzalı bir nota verildi. Notada 24 saat içinde işgal kaldırılmasa saldırıya geçileceği yazılıydı. İşgal komutanının kendilerine verilen ultimatomu reddetmesi üzerine Kuvayi milliye güçleri 9 Şubat sabahı Harran kapı ve Bey kapısı yönünden şehre girdiler. Karakoyun deresinin belli başlı yarlerinede de badıllı, Döğerli Şeyhanlı, Baziki ve Bozova aşiretlerinin adamları yerleştirilerek savunma mevzileri oluşturdu. Sabah olduğunda şehrin güneyi kuvayi milliyede kuzeyi Fransızlarda idi. Aynı gün hapisenenin boşaltılarak mahkumların direnişe katılmalarının sağlanması anında açılan ateşle birlikte savaş başladı. El bombalarıyla desteklenen ateş akşama kadar sürdü. Aynı gece Badıllı aşiretinin adamları Fransız karargahına girmeyi başardılar. Bir müddet sonra Suruç ve Birecik bölgesindeki Fransız kuvvetleri de kuşatıldı. İki ay süren savaş süresinde Milliler defalarca düşman mevzilerine taaruzda bulundular. Nisan 1920 başlarında Fransız işgal komutanı, Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e ateşkes isteğinde bulunduğunu bildirir. Daha sonra silah cephaneleriyle birlikte şehri terketmeleri hususunda anlaşma sağlandı. Ağırlıklarını

götürmeleri için kendilerine 60 deve ile 20 katır verildi.Fransızlar, 11 nisan 1920'de Urfa'yı boşaltırlar.Böylece bir yıldan fazla bir süre işgal altında kalan Urfa, kurtulmuş olur.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞANLIURFA ÖNEMLİ OLAYLARIN TARİHLERİ

- 1923: Birecik ve Süreç bucakları ilçe oldu.
- 20 Nisan 1924: Urfa sancağı il oldu.
- 1925: Urfa'da ilk basımevi hizmete girdi.
- 1926: Siverek ve Hilvan ilçe oldu.
- 1930: Bozova ilçe oldu.(Eski adı Hüvek)
- 12 Şubat 1937: Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği açıldı.
- 1942: Urfa Kız Sanat Enstitüsü açıldı
- 1946 Urfa Lisesi öğretime açıldı.
- 1946: Akçakale ilçe oldu.
- 1950: Urfa yetiştirme yurdu hizmete açıldı.
- 1954: Halfeti bucağı ilçe oldu.
- 1956: Birecik Köprüsü hizmete açıldı.
- 18Ağustos 1958: Urfa kütüphanesi hizmete açıldı
- 1961: otomatik telefon görüşmesi hizmete girdi
- 1965: İş ve İşçi Bulma Kurumu hizmete girdi.
- 1966: Şehiriçi otobüs işletmesi hizmete girdi.
- 1967: Urfa'ya Elektrik bağlandı.
- 11.7. 1992 Harran Üniversitesi kuruldu.

III.BÖLÜM: SOSYAL YAPI VE EKONOMİ

GAP

'Güneydoğu Anadolu projesi' Frat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulmakta olan barajlar ve hidroelektrik santralleri ile sulama sistemlerini ve yörede yapılacak tarımsal, sınav, eğitim, sağlık v.b. hizmetleri kapsayan entegre bir projedir.

Projenin tümü gerçekleştiğinde 17.000.000 ha, alanın sulu tarıma kazandırılmasının yarısı yılda 25 milyar kwh.lık elektrik enerjisi üretilebilecektir. Sulanacak alan ve üretecek enerji miktarı Türkiye'de günümüzdeki değerlerin yarısı kadardır.

GAP tek başına bağımsız bir proje olmayıp, birbiri ile alakalı 13 adet ayrı proje demetinden müteşekkildir.

Geniş arazilerin sulanması ve elektrik enerjisi elde etmek, ana gayesiyle yola çıkmıştır. Proje, tatbik programında belirtildiği şekilde tamamlanınca:

-1.693.027 hektar alan sulu ziraate geçecek.

-27.345 Gwh enerji (sulama öncesinde),

-23.000 Gwh enerji (sulama sonrasında) üretilecektir.

Frat havzası için 7, Dicle havzası için 6 olmak üzere toplam 13 ayrı projenin sınıflandırılması şöyle:

Fırat havzası projeleri:

1-) Aşağı Fırat Projesi:

a-) Atatürk Barajı ve hidroelektrik santrali,

b-) Şanlıurfa Tünelleri,

c-) Şanlıurfa hidroelektrik santrali,

ç-) Şanlıurfa-Harran Ovası sulaması,

d-) Mardin-Ceylanpınar Ovaları suları,

e-) Siverek-Hilvan pompaj sulaması,

f-) Bozova pompaj sulaması,

2-) Karakaya Barajı Projesi

3-) Sınır Fırat Projesi

a-) Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santrali,

b-) Karakamış barajı ve Hidroelektrik Santrali,

4-) Sıruç-Baziki Projesi

5-) Adıyaman-Kahta projesi

6-) Adıyaman -Göksu-Araban Projesi

7-) Gaziantep Projesi

GAP'ın en büyük projesi şüphesiz ki "Atatürk Barajı'dır. Bu proje ile ilgili olarak bazı mühim bilgileri şöyle sıralayalım.

-Drenaj (Su birikimi) havzası: 92.338 km²

-Yıllık (ortalama) alacak su: 26.654 km³

-En düşük su seviyesi : 526 m

-En yüksek su seviyesi : 542 m

-Toplam güç : 2400 mw

-Yıllık elektrik enerjisi üretimi: a-) Sulamadan önce 8,9 twh b-) Şanlıurfa-Harran Ovası sulamadan sonra 8,1 twh

GAP, alan olarak Güneydoğu Toroslarla Irak ve Suriye sınırları arasında kalan, az engebeli büyük düzlüklerden oluşmaktadır. Toplam yüzölçümü 74.000 km² olup Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve siirt illerini kapsamaktadır. Bölgenin başlıca akarsuları Fırat ve Dicle'dir.

Güneydoğu Anadolu'da toprak kaynaklarının elverişliliğine karşın yağışların yetersiz oluşu, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. İşte bu nedenledir ki bitki desenini, verimi ve çağdaş tarım yöntemlerinin uygulanmasını sınırlayan başlıca etmen olan su noksanlığının sulama yoluyla giderilmesi planlanmıştır.

Türkiye nüfusunun % 8'i GAP bölgesinde yaşamaktadır. Bölgenin nüfus artış hızı Türkiye ortalamasından yüksek, okuma yazma oranı ise ortalamanın çok altındadır. Bölgede 4110 köy ve 5148 mezra bulunmaktadır.

Bölgede genellikle kuru tarım teknikleri uygulanmakta olup, hububat, mercimek, antepfıstığı, bağ, pamuk, tütün gibi ürünler bitki desenini oluşturmaktadır. Her yıl ekilebilir tarım alanlarının % 8.3-47'si nadasa bırakılmaktadır.

Atatürk Barajı; yükseklik bakımından dünyada sekizinci; gövde dolgusu bakımından üçüncü; göl hacmi yönünden onbeşinci; kurulu güç yönünden onyedincidir.

7.64 m. çapında 26.4 km. uzunluğunda iki tünelden oluşan Urfa tüneli, Urfa-Harran, Aşağı Mardin, Ceylanpınar ovalarındaki 3.000.000 da alanı sulayacak biçimde projelendirilmiş olup, projede debi değeri 328 m/s olarak belirlenmiştir.

Tarım, tarıma dayalı sanayi ve hizmet sektörlerindeki büyümeye paralel olarak istihdam imkanları artacak, böylece diğer bölgelere ve şehirlere göç önlenmiş olacak aynı zamanda bölgede yaşayan vatandaşların sosyoekonomik düzeyinde belirgin bir yükselme sağlanacaktır.

Gap, evrensel ölçülere sahip, ulusça gurur duyduğumuz bir kalkınma, barış ve dostluk projesidir.

TARIM

Tarım, Şanlıurfa'da daha çok tabiat şartlarına bağlıdır. İl tarımında bitkisel üretimin %61'i bitkisel, %39'u ise hayvansaldır. İlde Fırat nehri gibi zengin bir su kaynağı olmasına karşılık, kurak iklim şartları ve sulama tesislerinin yetersizliği verimin ve üretimin çok düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu durum bitki çeşitlerindeki üretimi de sınırlamaktadır. Bunun yanında üretim tekniklerinin zayıf ve

göreneğe dayanması, pazar şartlarının elverişliği ilde tarımsal potansiyelin tam değerlendirilmesini engellemektedir.

Bitkisel üretimdetahullar başta gelir. Baklagillerden en çok mercimek ekilir. Sulana bilen çok az alanlarda da pamuk yetiştirilir. İlin Türkiye mercimek üretimindeki payı 1970 lerin sonunda %13'e ulaşmıştır.

İl meymeveciliğinde bağcılık ve fıstıkçılık gelişmiştir. Eksi ve geleneksel bir iş olan bağcılık, yerini son yıllarda daha çok gelir getiren Antepfıstıkçılığına bırakmıştır. Bununla birlikte 1980 istatistiklerine göre Türkiye bağlarının %9.5 Şanlıurfa'dadır. Ancak bağcılıkta verim oldukça düşük bir seviyededir.

İl tarımının en önemli sorunu susuzluktur. Kurak bir bölgede yer alan ilin sulama imkanlarının kısıtlı ve yağışlarının yetersizliği büyük sorun olmaktadır. GAP projesi içinde yer alan ve yapımına başlanan Atatürk Barajı ve Urfa Tüneli tamamlandığında ilde sulama sorunun önemli ölçüde çözülmesi ve bitkisel üretimde büyük artışların olması beklenmektedir.

İlde kümes hayvancılığı oldukça ilkelidir. Modern sayılabilecek tavukçuluk işletmeleri hemen hemen yok gibidir. Arıcılık gelişmemiştir. Modern kavan yok denecek kadar azdır. İlin yıllık bal üretimi yalnızca 44 tondur.

HABERLEŞME

İlçede 28 PTT şube ve işyeri vardır. Şanlıurfada'ki haberleşme ağı ülke genelindeki hizmet düzeyindedir. İl merkezinde 14.000 ilçelerde toplam 8000 telefon abonesi vardır. 1986 yılında PTT merkez binasının yapımının tamamlanması ile birlikte il merkezine 4.000 abonelik bir santral eklendi. 17 Haziran 1983 'te otomatik konuşmaya açılan Şanlıurfa İlinin Kod. No.su 0414.tür.1980 'de ilde 10 teleks abonesi vardı. 1983'te merkezde 15.500 olmak üzere toplam 32.000 televizyon bulunmaktadır.

Ulusal bütün yayınlar izlenmekte olup il merkezinde iki adet yerel TV, yayınıni sürdürmektedir.

EĞİTİM

Şanlıurfa ili okur yazarlık oranı düşük olan illerimizden biridir. 1975 yılında bu oran %35,2 idi: Türkiye genelinde Hakkari, Van ve Siirt'en sonra okur yazarlık oranı en düşük il Şanlıurfadır. 1980'de bu oran %38 ve 1985'te % 40'tır.

1869 Maarif Nizamnamesiyle ilk defa ilkokullar kurulmuştur. 1923 yılında ilde 100 adet ilkokul vardı. 1943'te ildeki ilokul sayısı 64'tür. 1980'de ilde 748 ilkokul vardı ve bunların %93'ü köylerdeydi. Bu rakam olarak 698'dir. İlçedeki okul sayısı ise 1980 yılında 50 adettir. 1983 yılında 7 ilçesinde bölge yatılıilköğretim okulu mevcuttu. 1980 yılında ilk okul çağındaki nüfusun sadece %59'u okula gidiyordu. Bu, rakam olarak 74.000 kişidir.

1980'de Şanlıurfa'da 52 genel ve mesleki ortaöğretim kurumu ve kurumlarda okuyan 15.600 öğrenci vardı. Ortaöğretim gören öğrencilerin % 52'si ortaokullarda, %24'ü ise liselerde ve % 24 'ü de mesleki ve teknik okullarda okumaktaydı. 1955 'te 4 adet olan ortaokul sayısı 1980'de Şanlıurfa ilindeki 28 ortaokulun 12 'si bağımsız, 10 'u liselere bağlı ve 6 'sı da temel eğitim yatılı blge okuluydu.

1946 yılında açılan Urfa Lisesi, uzun yıllar il merkezinin tek lisesi olmak durumunda kalmıştır. 1980 'de ildeki lise sayısı 11,1984 'te 18 dir.1980'de lise öğrencileri arasında kız öğrencilerin oranı % 13 'tür.

Mesleki ve Teknik okullar 1940 'lardı açılmıştır.Bu yıllarda il merkezinde bir kız enstitüsü ve bir de Erkek Sanat Enstitüsü kurulmuştur. 1980 'de ilde 8' i ortaokul düzeyinde 20 mesleki ve teknik okul vardı. Bı okullarda okuyan öğrenci sayısı 3.800 civarındaydı. 1980 'de il düzeyinde bir öğretmen lisesi, 3 İmam Hatip Lisesi, 3 Kız Mesleklisesi, 3 Endüstri Meslek Lisesi, 1 Ticaret Lisesi, 1 Sağlık Meslek Lisesi olmak üzere toplam 12 tane Mesleki ve Teknik Lise vardır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

Şanlıurfa ilimizin 44 km Güneydoğusunda yer alan ve her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilen tarihi Harran kenti, kendi adıyla anılan bir ovanın merkezinde kurulmuştur.

Tarih belgelerden anlaşıldığına göre, Harran adı dörbin yıldan berideğişmeden günümüze kadar gelmiştir. Harran adı Sümerce ve Akartça "Seyahat-Kervan" anlamına gelen "Harran-u" dan gelmektedir.Diğer bir görüşe göre 'de "Kesişen Yöllar" anlamındadır. Antik kültürün temsilcileri Sabiiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar Harran'da büyük bir uyum içerisinde birlikte yaşamışlar, buradaki okullardan dünyaca ünlü alimler yetişmiştir.

Emevi hükümdarı ikinci Mervan Harran 'ı devletin başkenti yapmış, devletin başkenti yapmış Emevilerin Asya bölümü 750 yılında Abbasilere yenilerek Harran'da son bulmuştur. Tarihi geçmişi İslam öncesine dayanan dünyaca önlü "Harran Okulu" (Üniversitesi) Abasi Hlifesi Harun Reşit zamanında daha'da gelişerek ününü yaymaya devam etmiştir.

İlk çağ Helenizminin İskenderiye'deki blim ve felsefe okulu dağıtılınca buradaki alimler Hz.Ömer zamanında (yedinci yüzyıl ilk yarısı) Antakya Harran2daki okullara (Üniversite) yerleştiler. İslamiyetten önce varlığı bilinen Harran okulu İslami dönem'de ünini devam ettirdi.Harran'daki İslam Üniversitesindeki Sabiiler,Hristiyanlar ve Müslümanlardan oluşan aydın gruplar vardı ve bunlar araştırmalar yapıyorlardı. Harran Okulundaki Sabii alimlerden büyü kısmı sonradan böyle olmuştur.

VII.yüz yılın sonları ile VIII. yüzyılın ilk yarısında Harran Okulunda tercüme işi hızlandı .İlkçağ Yunan bilginlerinin eserleri Arapçaya tercüme edildi. Harran; Yunanca ve Süryanince, Arapçaya yapılan tercümelerin merkezi durumuna geldi. Emevi Halifesi ikinci Mervan Harran'ı başkent yapınca (744 - 750) Buradaki bilimsel çalışmalar daha da ağırlık kazandı.

Harran Okulunda sürdürülen bilimsel çalışmalar din, astronomi, tıp,matematik ve felsefe olmak üzere beş bölüme ayrılıyordu.

1260 yılı başlarında Moğullar tarafından istila edildi. Moğullar kenti ellerinde tutamayacaklarını anlayınca 1271 yılında Harran'ın Camiini, surlarını , kalesini yakıp yıkarak kenti tahrip ettiler.Bundan sonra Osmanlı döneminde dahi Harran eski parlak günlerine bir daha dönemedi.

Akademik Birimleri

A-)Fakülteleri

1-) Fen-Edebiyat Fakültesi

Bölümler: Fizik, Kimya, Matematik, Biyoloji, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Beden Eğitimi ve Spor , Coğrafya, Eğitim Bilimleri , Doğu Dilleri ve Edebiyatı, Sanat Tarihi ve Arkeoloji, Batı Dilleri ve Edebiyatı, Sosyoloji.

2-)İlahiyat Fakültesi

Bölümler: Temel İslam Bilimleri, İslam tarihihi ve Sanatları, Felsefe ve Din bilimleri

3-)İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi

Bölümler:İktisat, çalışma Ekonomisi ve endüstri ilişkileri, İşletme, Uluslararası ilişkiler, Kamu Yönetimi, Mliye, Ekonometri.

4-) Mühendislik Fakültesi

Bölümler:İnşaat, Makina, Çevre, Elektrik Elektronik, Endüstri, Bilgisayar, Jeodezi ve Fotogrametri.

5-) Tıp Fakültesi

Bölümler: Temel Tıp Bilimleri, Cerrahi Tıp Bilimleri, Dahili Tıp Bilimleri.

6-)Veteriner Fakültesi

Bölümler:Veteriner Hekimliği temel bilimler, hastıklar ve klinik bilimler, zootekni ve ve hayvan beslenme .

7-)Ziraat Fakültesi

Bölümler:Tarla bitkileri, toprak, zootekni, bahçe bitkileri, tarım ekonomisi, tarımsal yapılar ve sulama, bitki koruma, tarım makinaları, gıda bilim ve teknolojisi.

Enstitüleri

1-) Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim dalları

2-) Fen Bilimleri Enstitüsü

Ana bilim dalları

3-) Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Ana Blim dalları

Yüksek Okulları

- 1-) Ş.Urfa Meslek Yüksek Okulu
- 2-) Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu
- 3-) Birecic Meslek Meslek Yüksek Okulu
- 4-) Bozova Meslek Yüksek Okulu
- 5-) Hilvan Meslek Yüksek Okulu
- 6-) Siverek Meslek Yüksek Okulu
- 7-) Suruç Meslek Yüksek Okulu
- 8-) Viranşehir Meslek Yüksek Okulu
- 9-) Ceylanpınar Meslek Yüksek Okulu
- 10-) Akçakale Meslek Yüksek Okulu

Araştırma merkezleri

- 1-) Bilgi İşlem Uygulama ve Araştırma Merkezi (HUBİM)
(1994 yılında internet ağına bağlanmıştır.)
- 2-) Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi (SAĞMER)
- 3-) GAP Bölgesi El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi
- 4-) GAP Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜGAP)
- 5-) Bilim ve Teknik Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜBİTAM)

Harran Üniversitesi Araştırma Ve Uygulama Hastanesi

10 Kasım 1994 tarihinde resmi açılışı yapılan hastahane 1996 yılbaşı itibariyle şu birimler hizmet vermektedir.

Poliklinikler:

K.B.B hastalıkları, ruh hastalıkları ve sağlığı, beyin sinir cerrahisi, çocuk sağlığı ve hastalıkları, kadın hastalıkları ve doğum, ortopedi ve travmatoloji, iç hastalıkları, deri ve zührevi hastalıkları, fizik tedavi, radyoloji, fizyoloji.

Laboratuvarlar :

Patoloji , biyokimya

Sosyal Ve Kültürel Hizmetler

Beslenme hizmetleri
Barınma hizmetleri
Sağlık hizmetleri
Kütüphane Hizmetleri
Kültürel faaliyetler
Sportif faaliyetler

Yerleşim

Kampüsü Yenişehir: Şanlıurfa Merkezinde bulunan 48.000 m2'lik Yenişehir kampüsünde; Rektörlük hizmet binası, Mühendislik Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Veteriner Fakültesi, İktisadi ve İdari

Bilimler Fakültesi ve Enstitüler, öğrenci ve personel yemekhanesi, Harran Üniversitesi Radyo ve TV Prodüksiyon Merkezi bulunmaktadır.

Kampüs içinde merkezi derslikler inşaatı, çevre düzenlemesi çalışmalar ve açık spor tesisi yapımı devam etmektedir. Rektörlük binasının arkasında araç bakım-onarım atölyesi ile otopark bulunmaktadır.

Eyyubiye Kampüsü: Şanlıurfa-Akçakale karayolunun 5.km'sinde 982 dönümlük bir arazi üzerinde kurulu bulunan Eyyubiye Kampüsünde; Ziraat Fakültesi, Şanlıurfa Meslek Yüksek Okulu, Kredi ve Yurtlar Kurumu Erkek Öğrenci Yurdu, Merkezi Kütüphane, Bilgi İşlem Merkezi ve lojmanlar bulunmaktadır.

Osmanbey Kampüsü: Ş.Urfa-Viranşehir karayolunun 18. kilometresinde 2700 hektarlık bir arazi Harran Üniversitesine tahsis edilmiş olup bu arazi üzerinde GAP İdaresi tarafından inşa edilmekte olan Rektörlük Hizmet Binasının kaba inşaatı tamamlanmıştır.

Ayrıca Osmanbey Kampüsü mimari proje yarışması da sonuçlanmıştır. 1996 yatırım programında bu kampüste Ziraat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi binaları ile Tıp Fakültesi Morfoloji Binası, lojmanları ve kampüs altyapı inşaatlarına başlanacaktır.

Diğer Tesisler:

Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastahanesi, Şanlıurfa Devlet Hastanesi Ek Binasında hizmet vermektedir. Ayrıca Araştırma ve Uygulama Hastanesinin 2000 m. karelik kapalı alanı olan ek bina inşaatı tamamlanmak üzeredir.

Sağlık Hizmetleri MYO. Sağlık Bakanlığınca Harran Üniversitesine devredilen Sağlık Meslek Lisesi binasında hizmet vermektedir.

Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı ile Mediko Sosyal Merkezi ise şehir merkezinde bulunan Harran Üniversitesine ait bir binada hizmet vermektedir.

Harran Üniversitesi Geliştirme Vakfı (Hügev)

Harran Üniversitesinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 27. 09.1993 tarihinde kurulmuştur. Harran Üniversitesine HÜGEV tarafından yapılan katkılardan bazıları şunlardır:

1- Üç ayda bir yayınlanan Üniversite Bülteni'nin son 9 sayısının baskı giderlerinin karşılanması.

2- H.Ü. Tıp Fakültesinin kliniklerinin ödenek yokluğundan dolayı alamadığı malzemelerin bedelinin karşılanması.

3- H.Ü. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Enstitülerinde tez savunması ve doktora yeterlilik jürisine katılan öğretim üyelerinin giderlerinin karşılanması.

4- H.Ü.'nin araba ihtiyacını gidermek için üniversiteye araç tahsisi.

5- Maddi yetersizlik içerisindeki 50 öğrenciye burs verilmesi.

6- H.Ü. Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinin bünyesinde kurulan Şark Çıbam Merkezine gereken malzemelerin giderlerinin karşılanması.

Harran Üniversitesi

(1996 rakamlarla ağustos ayı itibariyle):

Öğrenci sayısı :4748,

Akademik Personel Sayısı :555,

İdari Personel Sayısı:508

Yurt Dışındaki Araştırma Göervlisi Sayısı:57

Fakülte Sayısı: 7

Ensitüsi Sayısı.3

Yüksek Okul Sayısı.10

Araştırma Merkezi Sayısı:5

Örencilerin Başarı Oranı: %67

Lojman Sayısı: 64

Toplam Kapalı Alan:59.158 metre kare

IV.BÖLÜM: KÜLTÜR

KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YAPI

Urfa bölgesi tarihin en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Yerleşmeye elverişli tabiat şartları, yolların kavşak noktasında bulunması çeşitli kültürlerin ortaya çıkmasına sebeb olmuştur. Anadolunun en eski medeniyetlerinin yanında bölgeye istila ve yerleşme amacıyla gelen Persler, Helenler, Romalılar'ın bıraktıkları kültürel miras, sonradan bölgeye gelen Araplar ve Türklere intikal ederek, tarih içinde şekillenerek günümüze intikal etmiştir.

Harran ve Edessa (Urfa) İslam medeniyetinin, zamanında en önemli merkezleriydi. Halife Hz. Ömer döneminde Araplar buralara nüfus yerleştirerek yörede hakimiyet kurmuşlardır. Diyar-ı Mudar (Muzar) olarak adlandırılan Harran, Urfa, Rakka, Suruç, Birecik bölgesi Mudar araplarından Kays kabilesinin çeşitli kollarının yurduydur. IX. ve X. yüzyıllar'da Harran ve Urfa, önemli bilim merkezleriydi. Harran'da yetişen matematikçi ve astronom el-Bettani'nin bilim tarihinde özel bir yeri vardı. XI. ve XII. yüzyıllarda Eyyubiler ve Selçukiler arasında el değiştiren bölge, bir süre askeri hizmet karşılığında Harezmiler'e ıkta edildi. Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemenliğinde de bir süre kalan Urfa, 1917'de Osmanlı sultasına girdi. XVI. yy. ortalarında Urfa surlarla çevrili, el sanatları gelişkin canlı bir şehirdi. Evliya Çelebi XVII. yy. ortalarında ziyaret ettiği şehirde; 2.600 ev, 22 cami, 67 mescit, 3 medrese, 8 hamam, 5 han, 2 bedesten olduğunu kaydetmektedir.

Şanlıurfa'daki İslam medeniyeti dönemi yapıları, Anadolu ve Suriye mimarilerinin özelliklerini taşır. Eski bir geleneğin taşıyan Ulu Cami (Mescid-ül Hamra) bunların en önemlisidir.

XIX. yy.'da şehir halkının başlıca geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturuyordu. Dokumacılık ve kuyumculuk çok gelişmiş. Kervan yolları ile Diyarbakır ve Halep'e bağlanan Urfa'da ticari hayat oldukça canlıydı.

Cumhuriyet dönemine girildiğinde kenteki geleneksel öğelerin, bütün kültürel ve toplumsal yapıyı etkilediği görülmektedir. Büyük toprak mülkiyeti, aşiretçilik üretim ve insan ilişkilerinin başlıca belirleyicisiydi. Sıtma ve trahom hastalığı oldukça yaygındı. Bu dönemde Şanlıurfa'da açılan halk evi Cumhuriyetin benimsediği kültürel biçimi halka benimsetmek için çabalar göstermiştir.

1960'tan sonra kültürel değişme süreci giderek hızlanır. Tarımda makina kullanılması çok sayıda insanın köyden şehre göç etmesine sebep olmuştur. Şanlıurfa'da oluşan gecekondu alanları ve kenar mahalleler bu göçün bir neticesidir. Bu alanlarda köy kültürü ve hayat tarzı halen varlığını sürdürmektedir. 1970'lerden

sonra üst gelir guruplarının yerleşme alanına dönüşen Atatürk Caddesi çevresinde 8-10 katlı apartmanlar, yapılanmanın temel niteliğini oluşturmaktadır. Bu konutlarda geleneksel hayat tarzının kimi öğelerinin varlığını ilgi çekicidir. Mesela apartmanlarda, eskiden tek katlı ve hayatlı evlerde yapılan yufka ekmeklerin yapılması gibi, 1970'lerden sonra ulaşım imkanlarının artması sonucu il dışına artan göç, kültürel etkinliklerden bariz bir şekilde kültürel değişimi izlemek mümkündür.

HAYAT TARZI

İlin büyük merkezlere uzaklığı, elverişsiz iklim şartları ve büyük toprak mülkiyeti, hayat tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. Geleneksel yapı hemen tüm kurum ve ilişkileriyle ayakta kalmıştır. Osmanlı döneminde süre gelen aşiret yapısı, yörede üretim insan ilişkilerin ve hayat tarzının temel belirleyicilerindendir. Aşiret reislerinin kendi bölgelerindeki taprakları "yurtluk, ocaklık" şeklinde ellerinde bulundurmaları, Osmanlı döneminde aşiretlere özel bir konum kazandırmakta idi. 1950'lerde toprak düzeni yanında, ulaşım imkanlarının sınırlılığı da geleneksel yapıyı ayakta tutan etkenlerdendir. Kimi ailelerin parçalanmamış olması, topraklarının bir bölümünün Suriye'de kalması ve bu etkenlerle doğan pasavanla geçiş uygulaması, ülke içi ulaşım ve etkileşimden çok Suriye bağlantısını güçlendirmiştir. Kaçakçılık, canlı canlı hayvan satımı başlıca geçim kaynakları arasındadır. Yine bu kanalla sağlanan elbise, kumaş ve ev eşyası gibi mallar da ayrı bir çekici unsur olmuştur. Öte yandan beslenme kültürü, müzik beğenisi gibi konularda da Suriye'nin etkisi vardır. Ulaşım ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, özellikle susuzluk 1950'li yıllarda yöre halkının hayatını derinden etkilemiştir. Trahom sıtma ve "şark çıbanı" gibi hastalıklar insan hayatını etkileyen bir başka menfi öğedir. O yıllarda, il merkezindeki o yıllarda, yedi ilkokuldan dördünün trahomlulara ayrılması oldukça ilginçtir.

1950'lerden tarıma traktörün girmesiyle başlayan makineleşme, 1943'te "Urfa Gurup Amirliği" adıyla çalışmaya başlayan çiftliğin 1950'de "ceylanpınar Devlet Üretim çiftliği"ne dönüşmesi, 1956'da Birecik Köprüsü'nün yapılması, yörenin kültür hayatında sınırlı da olsa bazı değişimler meydana getirmiştir. Özellikle bölgesel merkez durumundaki komşu il Gaziantep'e açılım tarımda ve ticaretle bazı geliştirici etkiler meydana getirmiştir. 1960-1970 döneminde şehire yapılan göçlerle geleneksel yerleşim alanları gecekonduyla çevrelenmiştir. Aşağı Çarşı kesimi, bu değişimlerden uzak geleneksel yapısını koruyabilmiştir. Ancak yöre hayatında önemli bir yeri olan altın yeri olan atın yerini otomobile bırakmasıyla buna bağlı eyer, yular, koşum takımı, kemer, tabanca kılıfı, çanta ve benzeri eşyaları üreten saraçlık, köşkerlik, keçecilik gibi iş alanları giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Aynı dönemlerde ticaret ilişkilerinin geleneksel işlerin ve tarımsal faaliyetlerin önünde yer aldığı görülmüştür. Bu ise kent dokusundan konut biçimlerine kadar köklü değişimler ortaya koymuştur.

Kentin geçmişte toprak sahiplerinin yerleştiği batı kesiminde yeni ticari işlerle uğraşmalarından ötürü zengin olanlar da konut edinir olmuşlardır. Üst gelir guruplarına yönelik hizmetler de bu kez doğmuştur. Geleneksel bahçeli, hayatlı

evlerin yerini ise 8-10 katlı apartmanlar almıştır. Apartman hayatı, kendi çağdaş kültürünü de beraberinde getirmiştir. Bir yandan geleneksel bir kültüre sahip olan, Urfalı bir yandan bu değişim sonucu ortaya çıkan türedi kültürü özümleme zorunda kalmıştır. Bu ise kişilik farklılaşmasına, kültürlerin yer yer çatışmasına kadar varmıştır. Bu kesimde oturanlara "Şehirli ", kenarmahallelerde oturanlara "köylü" denilmiştir. Eskiden sık sık sorulan "kimlerdensiniz" sorusu da giderek cevapsız kalmaya mahkum olmuştur. Kent nüfusunun 2/3 'ü gece kondularda oturmakta olup gece kondu kültürü ile beslenmektedirler.

Bölgenin ve kentin en önemli sorunu sudur; hem sulama gayesiyle hem de içme suyu olarak. 1980'lerde bu soruna yönelik girişimler sonucu bir kısım çevre köyler ve bu arada kentin büyük ölçüde su sorunu çözülmüşse de, giderek artan şehir nüfusu ve yerleşim alanlarının su sorunu bitmiş değildir. Sulama suyu ihtiyacı Atatürk barajının devreye girmesiyle giderek çözüme kavuşacaktır.

TARİHİ ESERLER

Kale: Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İç kalede 1462-1463 tarihli onarım kitabesi vardır. Yuvarlak planlı iç kale 25 burçla güçlendirilmiştir. sarp kayalıktaki kalede cephanelik, su sarnıçları ve anbarlar vardır. Batısındaki demir kapıyla dış kaleye geçilir. Dörtgen planlı dış kalenin Bey kapısı, Harran kapısı ve samsat kapısı adıyla üç kapısı vardır. İç kalenin üç tarafı derin hendeklerle çevrilidir. İç kalenin çevresi 1500 metre, dış kalenin çevresi 3-4 km. kadardır. İç kalede bulunan ve halk arasında mancınık denilen çift sütunu Osroen krallarından Eftuha yaptırmıştır. Sütunların yüksekliği 17,25m. çapı 4,60m. dir.

Harran: Harran'ın M.Ö 6000-5000 yılları arasında Sümerler tarafından iskan edildiği sanılmaktadır. 2000 yıllarında ise Sami ırkından gelen kavimlerin hüküm sürdüğü görülmektedir. kesin olarak M.Ö. 2000 ortalarında 612'ye kadar süre içinde Asur egemenliği vardır. Daha sonra Med ve Babil, Abgarlar, Sasaniler, İranlılar, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve 1516'dan itibaren Osmanlı hakimiyeti sürmüştür.

Bu gün ayakta kalan Harrandaki medrese Abbasiler döneminde yapılmıştır. Bu güne kalan kalıntılar şunlardır: dört kapı, ortada bir şadırvan ve yanında derin bir kuyu, mihrap ve rasat kulesi üniversitenin suyunu sağlayan pörenler.

Harran kalesi birisi iç, diğeri dış kale olmak üzere iki beden halindedir. Dış kale 1km. uzunluğunda olup yuvarlaktır. Dış kale 20 burçla tahkim edilmiştir. Duvar kalınlıkları 2-4 m. kadardır. Dış kalede 6 giriş-çıkış kapısı vardır. Halep, Rakka, Bağdat, Musul, Aslanlı ve Anadolu kapıları adıyla adlandırılmıştır.

İç kale 7-10 m. üzerinde yığma bir tepe üzerine inşa olmuştur. Burada üç katlı burçlara rastlanır. Ssurlarının yüksekliği 7-8 m. burçların yüksekliği 10-15 m. dir İç kale 6 burçludur. İç kalede, askerlere ait barınaklar, silah ve erzak depoları, su sarnıçları vardır. İç ve dış kalenin ilk onarımı Bizans kralı Justinien tarafından yapılmış sonra sırayla İran, Araplar, Selçuklu ve osmanlılar tarafından yaptırılmıştır. Harran, Şanlıurfa'ya 44km. uzaklıktadır.

Şuayp Şehri:Şanlı urfanın 75 km. doğusundadır. Yolu düzgündür. İlk çağlarda Kefe adını taşıyan bir Süryani Piskoposluğunun merkezi olduğu bilinmektedir. Burada Şuayp şehri harabeleri ve kale kalıntıları vardır. Bölge M.Ö.3500 yılına tarihlenmektedir.

Somatlar:Şanlıurfa'nın 80 km. güneydoğusunda ve Tektek dağları üzerindedir. Burada Asur devrine ait barınaklar ile Romalılara ait kaya mezarlar bulunmaktadır. Daha çok Süryaniler tarafından dini bir merkez olarak kullandığı bilinmektedir.

Han-el ba'rur kervansarayı:Tarihi ipekyolu üzerinde yer alan han Hasik Selçuklu Mimari tarzında inşa edilmiştir. Kare planlı kesmetaştan yapılı kervan saraya kuzeydeki kapı ile girilir. Geniş avlulu kapalı mekanlarda, yatakhane, ahır, erzak depoları yer alır. Giriş kapısında sülsü tekniği ile H.626 (M.1228-1229) tarihli kitabe bulunmaktadır.

Çarmelik kervan sarayı:Eski çağlardan beri önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunan Selçuklu dönemine ait iki kervansaraydan biridir. Suruç ilçesinin kuzeyinden geçen eski Bozova yolunun 10.km. sinden batıya sapan yol, 4 km. sonra Çarmelik köyüne ulaşır. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Selçuklu eseri olduğu bilinmektedir. Kervansaray bu gün harap haldedir.

CAMİLER

Şanlıurfaada tarihi dağere sahip 39 adet cami ve mescit bulunmaktadır.Bunlardan Ulu Cami ve Pazar Camii muhtemelen zengiler dönemine (12.yy.) ,Halil-ür Rahman Camii Eyyubiler dönemine (13.yy.), Hasan Padişah Camii Akkoyunlular dönemine (15.yy.), aittir. Selahattin Eyyubi Camii,Circis Peygamber Camii ve Fırfırlı Camii kiliseden camiye çevrilmişlerdir. bunların dışında kalan 32 adet caminin tamamı Osmanlı dönemine aittir.

Urfa camileri;Çok Ayaklı Camiler (Ulu Camiler),Orta Kubbenin Yanlara Doğru Genişlediği Camiler (Merkezi Planlı Camiler), Eş Değerde Çok Kubbeli Camiler, Tek Kubbeli Kare Mekanlı Camiler, Tonozlu Camiler ve Bazilikadan Çevrilen Camiler olmak üzere başlıca 7 plan şemasına sahiptirler.

Şanlıurfa camilerindeki kitabelerde usta adına yer verilmediğinden buyapıların mimarları belli değildir. Kitabelerin büyük bir bölümü esas inşa kitabesi olmayıp onarım kitabesi olduğundan bir çok caminin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu şekildeki bir çok camiinin inşa tarihi vakfiyelerden tesbit edilmiştir.

Şanlıurfa camilerinin kubbe ve tonoz gibi örtü sistemleri ile duvar örgülerinde inşaat malzemesi olarak kalker taşı kullanılmıştır."Urfa Taşı" adıyla anılan bu malzeme dayanıklı ve kolay işlenebilir olması nedeniyle her devirde tercih edilmiştir.

Şanlıurfa camilerinde süslemeye hemen hemen hiç yer verilmemiştir.Çini süsleme sadece Dabbakhane camii minaresinde görülmektedir. Yusuf Paşa Camii,

Hızanoğlu Camii ve Nimetullah Camii dışında mihrabı süslemeli cami bulunmaktadır. Bunlardan Yusuf Paşa Camiinin taş süslemeli mimberi de Urfa camilerinde tek örnektir. Arıca, Nimetullah Camiinin klasik osmanlı portallerini anımsatacak güzelliklerini mukarnaslı kapısı, Dabbakhane Camii avlusunun batı kapısı, Pazar Camii avlusunun kuzey kapısı ve Kadioğlu Camiinin avlu kapısı anıtsal nitelikteki kapı örnekleridir.

Urfa Camileri

- 1- Ulu Camii
- 2- Şehbenderiye Camii
- 3- Eski Ömeriye Camii
- 4- Halil-Ür Rahman Camii
- 5- Nimetullah Camii
- 6- Çakeri Camii
- 7- Kadioğlu Camii
- 8- Hacı Lütfullah Camii
- 9- Kudbettin Camii
- 10- Arabi Camii
- 11- Hasan Padişah Camii
- 12- Dabakhane Camii
- 13- Narıncı Camii
- 14- Yusuf Paşa Camii
- 15- Rızvaniye Camii
- 16- Pazar Camii
- 17- Toktemur Mescidi
- 18- Hüseyin Paşa Camii
- 19- Hızanoğlu Camii
- 20- Mevlevihane Camii
- 21- Kıbrıs Mescidi
- 22- Nur Ali Mescidi
- 23- Siverekli Mescidi
- 24- Asım Paşa Mescidi
- 25- Yeni Ömeriye Camii
- 26- Hacı Yadigar Camii
- 27- İmam Sekkaki Camii
- 28- Behramlar Camii
- 29- Hayrullah Camii
- 30- Mevlid-i Halil Camii
- 31- Tuzeken Camii
- 32- Hüseyiniye Mescidi
- 33- Müderris Mescidi
- 34- Miskinler Camii
- 35- Kara Musa Camii
- 36- Hekim Dede Camii

- 37- Selahaddin Eyyubi Camii
- 38- Civris Peygamber Camii
- 39- Fırfırlı Camii

MAĞARALAR VE GÖLLER

Hız. İbrahim'in Doğduğu Mağara

Şanlıurfa kalesinin eteğindedir. Mağaranın içinde su vardır. Bu su zemzem gibi kutsal sayılmaktadır. Mağaranın yanında bir mescid , hücreler ve yeni inşa olunan büyük bir cami yer almaktadır. Bu mescidde ikiyüzyıldan beri sabah ve ikinci namazlarında zikr-i cehri yapıldığından buraya halk tarafından DERGAH denilmektedir. Caminin avlusunda balıklı gölden gelen su akmaktadır. Mağaranın üstü kayalık olup güvercinlerle doludur.

Hız. Eyyüb'ün Çile Mağarası

Şanlıurfa'nın Akçakale'ye giden yolunun 500 m. uzaklıkta içtedir. Mağaraya 5-6 basamakla inilir. Sabır tısalı Eyyüb Peygamberin bu mağarada çile çektiği söylenilir. Bu mağarada yedi yıl hasta yattığı ve sonra iyileştiği söylenmektedir.

GÖLLER

Şehrin gölbaşı mahallesinde ve kalenin eteğindedir. Halilürrahman ve Aynzeliha göllerinin yeri Hız. İbrahim ateşe atıldığı yer olarak bilinir. Yakmayan ateşin daha sonra Allah'ın emriyle suya, balıklara ve gül bahçesine dönüştüğü söylenmektedir. Göldeki binlerce balık kutsal sayıldığından dokunulmaz. Göller kartpostallarda şanlıurfayı simgelemektedir.

TARİHİ HAMAMLAR

Şanlıurfa'da osmanlı döneminden kalma yedi hamam vardır. Cıncıklı Hamam, Vezir Hamamı, Şaban hamamı, Velibey Hamamı, Sultan Hamamı, Serçe Hamamı, Eski Arasa Hamamı. Bunlardan bazıları bugün artık kullanılmamaktadır.

Eski Arsa Hamamı

Urfa merkezi, İsoţçu pazarı mevkiinde olup bir yeraltı hamamıdır. Bugün kullanılmamaktadır. Kuzey ve güneyden merdivenli kapılarla soyunma yerine gidilir. Tr oyplu ve sekizgen kasnaklı büyük bir kubbe ile örtülü soyunma yerinin kuzeyindeki beşik tonozla örtülü tuvalet ve soğukluk , bunun güneyinden beşik

tonozlu bir koridorla da sıcaklık kısmına geçilir. Orta mekanı kubbe ile örtülü sıcaklığı her köşesinde birer olmak üzere dörtköşe hücre,doğu, batı ve güney tarafından birer eyvan bulunur. köşe hücrelerinin üzerleri kubbe eyvanların üzeri beşik tonozla örtülüdür. Kitabesi bulunmadığından hamamın inşa tarihi bilinmemektedir.

Serçe Hamamı

Urfa merkezi Su Meydanı mevkiinde olup bir yer altı hamamıdır. Kitabesi olmadığından kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Hamama doğudaki kapıdan girilir. Merdivenlerden inildikten sonra soyunma kısmına geçilir. Buradan ılıkığa geçilir. Serçe hamamının sıcaklık kısmı diğer Urfa hamamlarından tamamen ayrı bir özellik gösterir. Soyunma kısmındaki eyvan sonradan bozulmuş bugün buraya betondan kabinler yapılmıştır.

Sultan Hamamı

Şanlıurfa merkezi Kazancı mahallesindedir.Kuzey-Güney doğrultusunda dikdörtgen planlı hamama kuzeydeki kitabeli kapıdan girilir. Halk arasındaki söylentiye göre 4. Murat Bağdat seferine giderken bu hamamda yıkanmış ve bu yüzden hamama "Sultan Hamamı" adı verilmiştir. Merdivenli ve beşik tonozlu bir girişle soyunma kısmına girilir. Dört pencerele kasnaksız büyük bir kubbe ile örtülü olan soyunma yerini etrafı balkon şeklindeki kabinelerle çevrilidir. Ortada havuz içinde fiskeye görevi yapan bir curun bulunur. Güneydoğudaki bir kapıyla tuvalet kısmına buradan da bir kapıyla ılıkık kısmına geçilir. Ilıkıkta küçük bir havuz bulunur. Buradan dar bir koridorla yıkanma yerine geçilir. Sıcaklığın orta mekanı bir kubbe ile örtülüdür.

Orta mekanın üç yönünde üç eyvan, eyvanlara bitişik üzeri pandantifli kubbelerle örtülü yıkanma hücreleri vardır. Her hücrede üçer adet kurna bulunmaktadır. Sultan hamamı, Zincirli Kapı semtinde bulunan Vezir hamamı ile aynı plan özelliğine sahiptir.

V.BÖLÜM: FOLKLOR

GIYİM VE KUŞAM

Şanlıurfa 'da geleneksel giyim-kuşam, yaygınlığını korumaktadır.Şehirlerde oturan zengin çevrelerin giyiminde çağdaş eğilimler belirli bir haldedir.Geleneksel giysilerde kadınlarda çarşaf,ehram,erkelerde şalvar hakim kıyafettir.

Geleneksel Kadın Giyimi

Yaşmak denen ipekli başörtüsü ile kara eşarp bağlanır başa, eşarp ağzın üstünde elle tutularak örtülür.Buna bürük veya bürüklenme denir. Genç kızlar çarşafa girmeden önce Fıta'ya girerler.Fıta da bir çeşit örtüdür.Genç kızlar al fes üstüne puşu sararlar.Atınlarla süslü üstüne 'neçek', veya'yaşmak' bağlanan tepelik biçimindeki gelin başlıklarına 'köfü' denir.Köylerde alına puşu bağlanır, üzerine yaşmak sarılır. Uzun etekli entarilerin üstüne zengin kesimlerde kadifenin sırmaişlemeli dize kadar uzanan ceketler giyilir. Ayağa 'Kalıç'denen potin giyilir. Topuksuz, ağzı geniş postalda yaygındır.

Geleneksel Erkek Giyimi

Erkek giyiminde önü kapalı, göğsü açık entariler, abani, cebeliye, çıta, atlas, yandı döndü, ipekli alaca kutnu gibi değerli kumaşlardan yapılır. Açık kalan göğüs, sıkma (bir yelek çeşidi) ile örtülür. Kış aylarında yün dokumadan abalar giyilir. Arakçın denen takke, işlemeli puşu, cemedan (örtü), cemedanın üstüne sırma işlemeli keçi kılından burma (igal) geçilerek oluşturulan başlıklar bugün de yaygınlığını özellikle köylerde korumaktadır. Gömlek, şalvar, yerli deriden postal erkek giyiminin vazgeçilmez öğeleridir. Şehirlerde potin, kundura yanında özellikle yaşlılar mestlastik kullanmaktadırlar

BESLENME BİÇİMLERİ VE URFA MUTFAĞI

Yağlı, unlu ve baharatlı yiyeceklere dayanan beslenme alışkanlıkları Urfa'lılarınönemli özelliklerindendir. Sebze yemeği yapımı oldukça sınırlı olup buna karşılık et yeme alışkanlıkları daha fazladır. Yabancı yiyecek olarak nitelenen

domatese "frenk" salçaya da frenk suyu denir. Kırmızı pul biber "isot" denir ve Urfa isotu çiğköftenin en önemli katkı maddesidir. Yağlı ve baharatlı yemek alışkanlığı yaygındır. Ancak sade yağın dışında margarin kullanmakla beraber zeytinyağı ve çiçek yağı çok az kullanılır. Özellikle kızartmalarda.

Kışlık ihtiyaçlar yazdan hazırlanır. Buna 'zahire'denir. Çiğköfteliklik bulgur, pilavlık bulgur, domates salçası, kırmızı pul biber, kırmızı biber reçeli, yazın temin edilen yiyeceklerdendir. Mercimekli bulgur pilavı "mığrıbı" denilen buhara pilavı, yaygın bulgur pilavlarındandır. İçli aya köftesi, bulgur ve et yoğrulup oyularak hazırlanan parçalara kavrulmuş kıyma, ceviz ve baharatla hazırlanmış iç konur ve avuç içinde yuvarlanarak hazırlanır. Sonra suda haşlanır."Lıklık köfte"ise, içyağı, soğan, kırmızı biberle hazırlanan karışımı bilye büyüklüğünde yuvarlanarak köfte hamuru içine yerleştirilip avuç içinde küre haline getirilip sıcak suda kaynatılarak pişirilir. Pişim sırasında içi erir, donmaması için sıcakken yenir. "Kaburga" da yörenin özgün yemekleri arasında yer alır.Tatlı olarak katmer, peynili kadayıf, peynirli helva, baklava ve şilık ilk akla gelen tatlılardır. "Paluza"denilen pelteyi de tatlılar arasında saymak yerinde olur.

Kışın Yapılan Yemekler: Boranı , Tiritli köfte, dolmalı köfte, içli köfte,ekşili köfte, aya köftesi, semsek, ağzı yumak, ağzı açık, mercimekli bulgur pilavı, şehriyeli bulgur pilavı, kuzuıçi yüzlemeli pilav, mimbar, firik pilavı, lıklık köfte, kelle, kışkabağı, tirit.

Yaz Mevsiminde Yapılan Yemekler:Karnıyarık, söğülme, kazan kebabı, ölü balcan, firenk tavası, çömlek(güveç) su kabağı, dolma, soğan aşı, döğmeç, oturtma, bamya, fasulye, türlü, tepsi kebabı, domatesli kebab, balcanlı kebab, soğanlı kebab, lebeni, sarma, balcan kavurması, çiğköfte.

Salatalar:Bostana, cacık, ekşikili

ÇİĞ KÖFTE EFSANESİ

Kral Nemrud, kendisine karşı koyan, putlarını kırıp tek Tanrı düşüncesini yaşayan Hz. İbrahim'i ateşe atmaya karar verdiği zaman, Şanlıurfa ve havalisinde ne kadar yakacak odun varsa hepsini toplatarak, bugünkü kalenin ön tarafında biriktirerek büyük bir ateş yaktırır.

Odunların toplanması ve Hz. İbrahim'in ateşe atılması esnasında, bir süre hiçbir evde ateş yakılmaması bacalardan duman çıkmaması ferman buyrulmuştur. Ateş yakılmasından korkan bir avcı çok acıkınca vurmuş olduğu ceylanın bud tarafından alınıp olduğu yağsız-kara-eti iki taş arsında iyice ezdikten -dövdükten sonra bulgur, pul biber, tuz ve Urfa'ya ait baharat ve yeşilliklerle beraber yoğurunca, ortaya nefis bir tat ve enfes bir yemek çıkmıştır. Zamanla çeşitlenen ve zenginleşen bu yemeğe, etin çiğ olmasıdan dolayı ÇİĞKÖFTE adı verilmiştir.

ÇİĞKÖFTE YAPILIŞI (6 KİŞİLİK)

Malzeme:

Yarım kilo kara et

Yarım kilo kadar ince köftelik bulgur

5 tane yeşil soğan

- 5 tane yeşil veya kırmızı Şanlıurfa biberi
- 1 adet maydanoz
- 1 yemek kaşığı biber salçası
- 100 gr. kadar Şanlıurfa biberi (ısot)
- 2 adet baş soğan (kuru soğan)
- Tuz, k. biber, v.s.

Yapılışı:

Bir leğen içerisine bulgur, kuru biber, salça, ince doğranmış kuru soğan, tuz, karabiber, tarçın ve birazda su alınarak bulgur yumuşayınca kadar kuvvetlice yoğrulur. Sonra kara eti alınır ve biraz daha yoğrulur. Diğer tarafta yeşil soğan, maydanoz, yeşil biber ince doğranır tekrar karıştırılıp yoğrulur ve tabaklara topak halinde veya sıkım halinde konulur, yanına marul, hardal, nane ve turp konularak süslenip servis yapılır

URFA'DA ACI KAHVE GELENEĞİ

-MIRRA-

Harran yöresinde MIRRA, genelde ise sadece "Kahve" diye adlandırılan "Acı Kahve" ile ilgili gelenek nedir? Bugün birçok yerde tamamen unutulmaya başlanan "Kahve" çok katı kuralları olan bir gelenektir .

İlgili Kavramlar :

Kahva: Kaynatarak öz haline getirilen acı-sade kahve.

Kahve Sahibi: Kahve ikram etme şartlarına ve itibarına sahip kimse.

Oda: Köylerde veya şehirlerde tanıdık ve tanımadık her misafirin içme veya yatma ihtiyacının karşılandığı eve "oda" denir. **Oda Sahibi:** Bu evin bütün hizmet ve masraflarını ücretsiz olarak karşılayan kimseye de ODA SAHİBİ denir.

Bulunduğu çevreye maddi gücü misafir ağırlamaya yetecek durumda bulunan veya bu maddi imkana oluşan kimse ODA açar. Bir daha kapanmamak üzere ODA AÇAN kimse evinin yanında bağımsız bir bölüm yaptırır. Bu bölüm sohbe gelen yakınlar için kullanıldığı gibi dışardan gelen tanıdık eş ve dost için ve yine dışardan gelen her yabancı için hizmet verir. Misafirlik zamanla sınırlı değildir. Hatta üç gün kalmadan da yabancı niçin geldiği sorulmaz. Oda'nın yeteri kadar yatağı ve hizmet edni vardır. Günde üç öğün mevcut misafir sayısına göre yemek çıkarılır. Binekleri (At, eşek, deve) doyurulur, bakımı yapılır. Böyle bir maddi yükü tabii ki, çok fazladır. Ancak bunu yapacak imkana sahip olan ve ikramı yapacak kadar gözü ve gönlü tok olan biri oda açar.

Bu oda özellikle köylerde erkeklerin gündüz ve gece görüşme, sohbet ve toplanma yeridir. Oda, dolayısıyla oda sahibine bir itibar da sağlar. Odada aynı zamanda kahve de kaynatılır.

KAHVENİN YAPILIŞI

Kahve günlük kullanıma yetecek kadar kavrulur. Dibekte dövülür. Un ufak yapılmaz. İki parmak arasına alınca parmak uçlarında pütürçüğü belli olur. Bu kahve en büyük gümgünde bir miktar kaynatılır, ve dinlendirilir. Durulan bu şerbet ikinci bir gümgüme alınır. Şerbete yeniden kahve atılarak tekrar kaynatılır. Bu kahve atma ve kaynatma işlemi gümgünden gümgüme aktararak devam ettirilir. Tadı ve kıvama kontrol edilerek içilecek duruma geldiği anlaşıncaya kahve ibriğine alınır ve ikram edilir. Önce kahve sahibi içer ve tadına bakar. İyi bir kahve fincanda iz bırakır ve fincanı tutar. Her misafire iki defa ikram edilir. Her defasında fincanın dibini tutacak şekilde 3-5 mm. Kahve konur veiki fincan verilir. Kahvede kural mideye ulaşması değildir. Asıl kural ağızda kahvenin tadını almaktır. Kahve sırayla dağıtıldığında fincan elde bekletilir ve dağıtana verilir. Yere kesinlikle bırakılmaz. Bu kaba ve çirkin bir davranıştır. İkrâm belli aralıklarla (1-2 saat) sürekli yapılır. İkrâm edilen kahveyi içmemek mümkün değildir. Bu durum ancak belli talepler için olur ki, talep yerine gelsin.

İNANÇLAR VE TÖRESEL YAPI

Yöre 'Peygamber diyarı' diye bilinmektedir. Adem peygamber'in Harran'da yaşayıp toprağı ilkin Harran'da, sabanla sürdüğüne inanılır. Hz. Eyyubun, Hz. İsa'nın da Urfa'ya geldiği söylenir. Eyyüp Peygamberin Urfa'da çile çektiği, Hz. İbrahim'in Urfa'da doğup Nemrutla mücadele ettiği bilinmektedir. Şuayp Şehri harabelerinin, Hz. Şuayp ve Hz. Musa'nın da Harran'da bir süre yaşadıklarına bir delil sayılmaktadır. Yöredeki güçlü din kültürü ve töresel yapı yöre hayatının hemen her alanına yayılmıştır. Bediüzzaman, Abdurrahman Dede, Hekim Dede, Nebi Efendi, Hayat el Harrani, İmam Bakır el Harrani çeşitli amaçlarla ziyaret edilen, nezr (adak) adanan yerlerdir.

EVLENME VE DÜĞÜN

Yörede görücü usulü ile evlenme yaygındır. Bunun yanında "Beşik kertme" ve "değişik" denen uygulamalar da evlenme adetleri arasında sayılır. "Beşik kertme", yakın ailelerin aynı günlerde doğan çocukları (kız ve erkek) arasında söz kesmeleridir. Çocuklar ergenlik çağına kadar sözlü kalırlar. Daha sonra nişan ve düğünleri yapılır. "Değişik" ise, evlenme çağındaki iki erkeğin kız kardeşlerini birbirleri ile değiştirmesidir. Güvey adayları kendi aralarında anlaşır. Aile reislerinin de onayı alınır. İki evden yola çıkan gelin alayları yarı yolda karşılaşırlar. Yaşlı bir erkek gelinleri değiştirir. Gelinin güveyi evine gitmesinden sonra dini nikah kıyılır. Gelinlerden biri ölürse öbür taraf kızını geri alır. Çocuklu olması durumu değiştirmez. Gelinlerden birinin küsüp baba evine geçici bir süre dönmesi halinde diğer gelin de baba evine bir süre geri döner.

Kızların genellikle evlenme yaşı 15-16 dır. Erkeklerde evlenme çağı ise genellikle asker dönüşüdür. Şehirlerde iş edinme döneminde evlenme yaşının

Gelen konuk kadınlar çeşitli hediyeler getirirler.Konuklar giderken gelinin çeyizi ve oğlan evinin verdiği çeyizler görülür.

YÖRESEL EL SANATLARI

- 1-) Dokumacılık
- 2-) Ağaç işlemeciliği
- 3-) Keçecilik
- 4-) Kürkçülük
- 5-) Dericilik-Dabakçılık
- 6-) Sarraçlık
- 7-) Bakırcılık
- 8-) Kuyumculuk
- 9-) Tarakçılık
- 10-) Kazzazlık
- 11-) Taşçılık

HALK OYUNLARI

Halk oyunları iki grupta toplayabiliriz. 1. Fasil, 2. Halay

Fasil: a-)

Kadınların oynadığı karşılıklı fasıl oyunu:Burada hanımlar ellerindeki mendillerle müzik ritmini vücut ve ayak figürleri ile birleştirerek hünerlerini ortaya koyarlar. Genellikle yaşlı hanımlar tarafından oynanır. Oyunun başından sonuna kadar ağırbaşlılık hakimdir.

b-) Erkek tarafından oynanan Fasil: Dört kişi ile oynandığı gibi yerine göre altı ve sekiz kişi ile de oynanır.Fasil oyunu tam anlamıyla, erkek oyunudur .Oyunda baştan sona kadar mertlik, yiğitlik hakimdir.Oyun oynanırken seyircilerin gözleri yaşarır, beş ana kısımdan meydana gelir.1.Ağırlama, 2.Az hareketli, 3. Harbi hareket , 4. Düz hareketle, 5. Ceng-i harbi.Bu oyuna değenek oyunu da denir.Oyun şöyle başlar:Dört kişi bir dörgen meydana getirirler. Oyun ağır bir gösteri figürü ile başlar.Ayak el ve mendil figürleri dikkati çeker.Sonra oyun giderek hızlanır.Dört oyuncu ritmik bir şekilde yer değiştirerek aynı merkez etrafında dönerler.Vucudun tümü hareketli figürlerle oyuna iştirak eder.Sonra önceden hazırlanmış bir metre uzunluğundaki sopa lar oyun alanının ortasına atılır .Her oyuncu bu değnekleri alarak döğüş gösterisi yapar.İki oyuncu bu oyunu oynarken birbirlerine göz dağı verirler diğer oyuncular da oturarak ouynayanlara alkış (çepik) tutar.Karşılıklı hamleler başlar, "Sulhçu" araya girerek oyuncuları barışa davet eder.Ancak sopayla cenk devam etmektedir.Neden sonra oyuncular birbirlerine sarılarak barışırlar ve oyun da son bulur.Aynı oyun kılıç ve bıçaklıda oynanabilir.

Halay:Şanlıurfa 'da halay oyunları pek çoktur.Halay oyunları köylerde kadın-erkek karışık şehirlerde ise kadın, erkek ayrı oynanır.Oyunlar isimlerini ya hareketliliği ve ayak figürleri sayısından ve oyunun doğuşuna neden olan bir olaydan alır.Bu olay, bir sevgiyi simgeleyen kız veya erkek kahramanın adı, bir yiğitlik veya felakettir.

Halay oyunları:1.AĞIRLAMA (Girani) Genellikle halaylar bu oyunla başlar, çok ağır ayak figürleri vardır.Halay soldan sağa gider.

2.DÜZ:Çok hızlı figürleri vardır.Ekip başı ekipten koparak kişisel gösteri yapar.Davulun önünde hünerini gösterir.Bu gösteri sırasında zılgıt çalınır.Silah sıkılır, hoyrat veya uzun hava okunur.

3.SÜSE:Çok oynanan ve sevilen bir oyundur.Bulgur dövme ile ilgisi olduğu söylenir.Yalnız kız , yalnız erkek veya karışık oynanır.

4.İKİ AYAK:Oyuna başlarken sol ayak iki defa öne vurulduğundan oyunun ismi iki ayak olmuştur.

5.TÜRK-İ BEREZA:Suruç ovasında Alaaddin aşiretine olduğu söylenmektedir.Genellikle göçer Türkmen aşiretleri tarafından oynanmaktadır.Berberliği ve kardeşliği vurgulamaktadır.

6.ABRAVİ:Dik, lorke de denir. Kız-erkek ekip halinde oynanır.

7.DERİK: (Tek-ayak) sevilen bir oyun olup hareketli ve vücudun tümü oyuna katılır. Kız, erkek ayrı veya karışık oynanır.Güzel bir kız için oynandığı rivayet edilir. Kızın adı Derik'tir. Derik bir kuş kadar hafif, çekirge gibi çeviktir.

8.KIMIL:Kimil, süne adıyla tanınan, buğdaylara büyük zarar veren bir parazittir. Yörenin bu parazitten çektiği acılar folklore ve oyuna yansımıştır. Çok sayıda kadın ve erkeğin katılmasıyla geniş alanlardan oynanan bir halaydır. Oyuncular Kimil Türküsünü bir bölümünü ez- giyle söylerler. Ardından aynı ezgi, davul ve zurna ile tekrarlanır. Oyun figürleri, ekin ekme, ekin biçme, kimil toplama, şişelere kimil doldurma, avuç arasında buğday öfeleme, üfleme, üzülme, yaka silkme, yakarış ve kafa tutma hareketlerinden oluşur. Ekin ekmede sol diz kırılır. Sağ ayak sağdan sola sallanır. Bu figürler tohumun atıldığı izlenimini verir.

9.DEPÇE OYUNU: Günlük meşgalelerin canlandırıldığı bir halay türüdür. Tarla veya bağ belleme figürleri vardır.

DİĞER OYUNLAR:Çeçankızı, Cezayir, Üçayak, Kayık, Güle, Salih Can, Ayşo, Şevko, Alaya Döne, Güven, Mim, Havası, Mimi, Teşi, Penk, Demirci, Galuç, Keçik, Seyrani, Kerey, Boz, Çey, Kosa, Rişko, Ding, Teşi, Serejeri, Koçeri, Karaçi, Delal-ı Mıhrican, Dıl, Fatmalı, Bendik, Demo, Leylo Cem, Cemo, Nure, Lore, Çuvaldız, Kartalo, Kör Beşik.

HALK OYUNLARI GİYSİLERİ

Gıysileri: BAŞ: Genç kız başıdır. Takı yönünden çok zengindir. Kırmızı fes üstüne puşu Kadın sarılarak meydana gelir. Fesin üst kısmına gümüşten tepelik, önüne üçkor ve reşme denilen takı takılır. Arkaya floşta örülmüş saçlarla beraber bele kadar uzanan saç bağı bağlanır. Kızlar evlenince taçın yerini köfü alır. Diğer takılar: Boyuna gümüş tasma, buruna altın hıзма, kollara enli geniş bilezikler, ayak bileklerine halhal takılır. Küpe ve yüzük te önemli süs eşyasıdır.

BEDEN: En üste üç etek giyilir. Üç eteklerin üstü mahalli motiflerle işlenmiştir. Üçeteğin içine fistan(entari) giyilir. Veya beyaz etek üstüne sıkma denen yelek giyilir. Üç eteğin üstüne belde gümüş kemer bağlanır. En altta şalvar vardır. Rengi buğday sarısıdır.

Fistanın bel kısmını bağlanan yerli dokumadan yapılmış siyah renkli önlük vardı.Üzeri yöresel motifleri içeren nakışlarla bezenmiştir.

MENDİL:Yerli dokumadır. Marhama da denir. Kırmızı ve beyaz ipekten yapılır. Beyaz mendil dostluğu simgeler. Kırmızı mendil gerektiğinde sevgi uğruna kanı akıtılabileceğini vurgular.

AYAK:Yünden örülmüş desenli çoraplar ve yörede yapılan kırmızı postallar giyilir. Postalın bir adıda yemenidir.

Erkek Giysileri:Ayakta kırmızı postal ve beyaz yünden yapılmış çorap vardır. Şalvar kabardin kumaştandır. Şalvarın ayak bileğinden dize kadar olan kısmı dardır. Uçkuru ipekten olup ucuna renkli püskül takılır. Köynek (gömlek) yerli dokumadan yakasız, nohutlu, puanlı desenlidir. Gömleğin kol ağzı saat kapağıdır. Gömleğin üzerine kabari kumaştan göğsü işlemeli kırkdüğme yelek giydirilir. Şal, culha işi hışvalı yamşaktır. Bele sarılır. Buna neçek de denir. Başa puşu bağlanır. Rengi beyazdır. Renkli puşularda kullanılır. Erkeklerin koluna boncukla işlenmiş Pazubent takılır. Elde marhama (mendil), boyuna hamaylı takılır.

MAKYAJ:Kızlarda; ellere kına, gözlere sürme, yüze döğün yapılır. İs ve öd suyu karıştırılarak meydana getirilen mürekkep döğü yapımında kullanılır. Erkeklerde; kına yalnız parmak uçlarına ve avuç içine yakılır. Ellerin üstüne ve şakaklara ise döğü yapılır.

HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ VE TÜRKÜLER

Halay bölgesinde yeralan Şanlıurfa'da çok köklü bir halk müzüğü geleneği vardır. Hançere nağmeleri ve dil özellikleriyle öbür yörelerden ayrılan Urfa'da horatların yanında Barak ağzı ezgileri de oldukça yaygındır. Öte yandan burası her bölge oyunlarının kaynaştığı bir yer görünümündedir. Müslüman Arap ve Müslüman Türk kültürünün içiçe girerek kaynaştığı bir yapının sonucu olarak yörede, karasal-çöl ikliminin de etkisiyle oluşan bir ortamda birçok makamda ve çeşitli formlarda klasik ve halk müziği örneklerine bolca rastlanmak mümkündür. Yöreden derlenen ezgiler, Urfa'da çok köklü bir müzik kültürünün olduğunu gösterir. Nitelikli sesleriyle dikkat çeken Urfa'lılar için uzun hava okumak, türkü söylemek günlük hayatın bir parçası gibidir adeta. Türkülerin, gazellerin horatların söylenişinde bir makam sırası vardır. Bu sıra da o kadar kalıplaşmıştır ki bunua "**Makam Geleneği**" denilmektedir. Müziğe başlangıç genellikle "**Rast**" makamı ile olursa da esasında "**Hüseyni**" ve "**Divan**" makamıyla açılış yapılır. Giriş makamı olarak Rast'la başlanmasının asıl nedeni, pes sestten başlanması ve ilerde söylenecek tiz makamlarda sesin yorulmasını önlemek içindir. Rast makamında bir iki türküden sonra rast gazel okunur."**Mahur**"makamına da girilebilir. Tekrar rasta dönülerek bu makam son bulur. İkinci olarak "**Nevruz**" makamına girilir. Arada "**Beşiri Hoyrat**" okunur. Üçüncü sırada "**Hicaz**" vardır. Meyanı yapıldıktan sonra"**Garip Hicaz**"a geçilir. "**İsfahan**" okunur. Mesnevi yapılır.

Tekrar Hicaz'a dönülür. Hicaz'dan sonra Uşşak makamı, onu da Segah makamı takip eder.

Kış geceleri yapılan sıra gezmelerinde çalınıp söylenen ezgiler "Fasıl" denilen bir düzen takip eder. Önce ağır havalar, buna bağlı divanlar-hoyratlar okunur. Sonra oynak havalara geçilir. Şanlıurfa'dan hem **Makam** hem de **Ayak** deyimi kullanılır. Ezgilerin çoğu Garip, Kerem, Yanık Kerem, Kesik Kerem, Bağrıyanık, Muhalif Beşeri, Yahyalı Kerem, İbrahimi, İsfahan, Maya ayaklarındadır. Bunlar ince seslerden başlayarak inici bir seyir izlerler.

Urfa'da ağıt yakma geleneği de yaygındır. Bu ağıtlardan En önemlisi Nezif'in ağıt'ıdır.

Halk Müziği Araçları: Tezeneli sazlardan bağlama ailesi, divan, cura, tambura, sinek kemane (Birecik yöresinde) zurna, çeşitli boylarda kava, davul ve darbuka olarak sayabiliriz.

Divan edebiyatımızın güçlü şairlerinden Yusuf Nabi'nin yetiştiği Urfa toprağından Cumhuriyet döneminde isim yapmış saz ve ses ustalarını şöyle sıralayabiliriz:

Mukim Tahir, Hafız Nuri, Cemil Cankat, Hamza Şenses, Bekçi Bakır, Şükrü Çadircı, Aziz Çekirge, Tenekeci Mahmut, Kazancı Bedii, Nuri Sesigüzel, Ahmet Alaybeyi, Ahmet Cankat, Abdullah Balak, Mehmet Özbek, Mehmet Güçlü, Seyfettin sucu, Yavuz Tapucu, İbrahim Tatlıses, Necip Mirkelamoğlu, Eyyüp Uyanıkoğlu, Mahmut Tuncer.

Yörenin Ünlü Türküleri:

Seherde İndim Ben Bağa, Bülbülün Göğsü Al Olur, Düğün Eyler, Ayağına Giymiş Kara Yemeni, Kardaş Gitme, Urfa'nın Etrafı Dumanlı, Dağlar, Güvercin Vurdum Kalkmaz, Tıfındır Hastahane (kurtuluş Türküsü) Pınara Varmadın Mı, Seher Oldu Vakıf Oldu, Gele Gele Geldim Anam, Çay İçinde Adalar, Ne Saye-i Gül, Urfalıyım Ezelden, Giderim Burdan Artık, El Zanneder Ben Deliyem, Ben Bir Altın Fenerim, Ve benzeri.

TÜRKÜLERDEN BİR DEMET

KAPUYU ÇALAN KİMDİR

Kapuyu çalan kimdir
Aç bakım gelen kimdir
Yaram derine düşmüş
Belki gelen hekimdir

Oy desinler desinler
O dilleri yesinler
Halepli bahçasında
Nesimem oynar desinler

Liverimin kaytanı
Sen geldin yarin hanı
Dıştan yananı nedim
Candan sevenim hanı

Nakarat

KARA ÇADIRIN KIZI

Makam: Muhayyer

Kara çadırın kızı
Fermanası kırmızı
Gah giyer gah sallanır
Hep kırar belimizi

Le yar, le yar, le yar, le yar
Le yar, le yar le yar ley

Kara çadır var benim
Yüzüğüm var dar benim
Şu Urfa'nın içinde
Güzel yarım var benim

Le yar, le yar, le yar le yar
Le yar, le yar le yar ley

KURTULUŞ TÜRKÜSÜ

Makam:Hicaz

Kolumu salladım toplar oynadı
Kara daş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfa'lılar teslim olmadı

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin geri gidiyor dönmüyor

Tıfındır Hastahane karşıma karşı
Hayın Fransızın bomba atışı
Urfa çetelerinin süngü takışı

Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Hızmanlı köprüden atladım geldim
Cebirhanam töküldü topladım geldim
Hayın Fransızı pakladım geldim

Di gidiyor kumandanlar yeri yeri yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Fransızın başında kırmızı fesler
Atılıyor bombalar gelmiyor sesler
Ruhları çekilmiş katmış kafesler

Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

ANAM OLASAN ÖMER

Urfa'lıyım ezelden
Göynüm geçmez güzelden
Göynümün gözü çıksın
Sevmeseydim ezelden

Anam olasan Ömer,babam olasan Ömer
Yetim kalasan Ömer,benim olasan Ömer vay

Urfa bir yana düşer
Zülûf gerdana düşer
Bu nasıl baş bağlamak
Her gün bir yana düşer

Anam olasan Ömer,babam olasan Ömer
Yetim kalasan Ömer, benim olasan Ömer vay

URFAMIZIN DÖRT ETRAFI BAHÇALAR

Makam: Mahur

Urfamızın dört etrafı bağçalar
Yar oturmuş pencerede saz çalar
Senin için kazanmışam akçalar

Yengi de duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belalı

Urfamızın bağçaları bir sıra
Ela gözlüm kalk gidelim Mısır
Şan verelim şu girminci asıra

Yengide duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belalı

AĞAM DA ŞİMDİ GELİR

Urfalıyım dağlıyam
Bahçalıyam bağlıyam
Ben yürekten vurulmuşum
Ciğerimden dağlıyam

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfa bir dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Urfayı hak saklasın
Bir yarım var içinde

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfanın bedenleri
Çevirin gidenleri
Tutun tutun öldürün
Yarı terk edenleri

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

KAHVEYİ KAYNADIRLAR

Makam:Uşşak

hveyi kaynadırlar (havar yazey)

ncana damladırlar (vay vay)

bepsiz aşıkları (havar yazey)

trurlar ağladırlar (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburam düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

hve yemenden gelir (havar yazey)

ilbül çimenden gelir (vay vay)

arı güzel olanlar (havar yazey)

ergün hamamdan gelir (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburam düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

KÖYÜN DEVELERİ

Makam:Uşşak

Köyün develeri çekilir dağa
Anası hatındır babası ağa
Köyün devesi çok bilmem kim sağa

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri gider geç gelir
Haftadan haftıya karnı geç gelir
Elin dedikleri bana göç gelir

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri çekilir çöle
Anası hatındır babası köle
Yarım hastalanmış korkarım öle

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

KALANIN ARADINDA

Makam:Hicaz

Kalanın ardında ekerler darı
Ekerler biçerler yarı bayarı
Yar bana göndermiş hayvaynan narı

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murat almıya

Kalanın ardında ekerler küncü
Ekerler biçerler bir avuç inci
Yar bana göndermiş hayva turuncu

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murat almıya

ÇEMEN NE SAYE-İ GÜL

Makam:Kürdi

Ne çemen ne saye-i gül
Ne bahar ne buy-u sümbül
Bana vasıf etme bülbül

Ben esir-i kaküli yare
Can kurban o şivekare
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

Gel benim kakül-i kemendim
Boyu boyuma menendim
Sen benim ağam efendim

Ben eser-i kaküli yare
Can kurban o şivekare
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

ÇAY İÇİNDE ADALAR

Makam:Kürdi

Çay içinde adalar
Saki odalar badeler
Şirin canıma gelsin
Siye gelen kadalar

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

Çay içinde eşme çok
Tabib yaramdeşme çok
Ben dedim sen olasan
Biye göre aşna çok

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

EL ZANNEDER

Makam:Hicaz

Alaydım elin elime
Varsaydım baban evine
Merhamet eyle halime

Kurban olam yar senin
Hayranın olam yar senin

Başına örtmüş valalar
Yüreğim başı paralar
Korkarım seni alalar

Kurbanın olam yar senin
Hayranın olam yar senin

AYAĞINDA KUNDURA

Makam:Muhayyer

Ayağında kundura
Yar gelir dura dura

Öldürem ben ölürem vay

Genç ömrümü çürüttüm
Göğsüme vura vura

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem
Ben bir fakir uşagam
Arar seni buluram vay
Çıktım kerpiç duvara
El ettim nazlı yara

Ölürem ben ölüremvay

Eski yar şöyle dursun
Can kurban yengi yara

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem

Ben bir fakir uřaęam

Arar seni buluram

ARAP ATI GIBİ

Makam:uşşak

Arap atı gibi sallar başını

Ne dedim de yıktın kara kaşını

Al mendili sil gözünün yaşını

Vermem seni yad ellere ellere hey sevdalım hey

Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

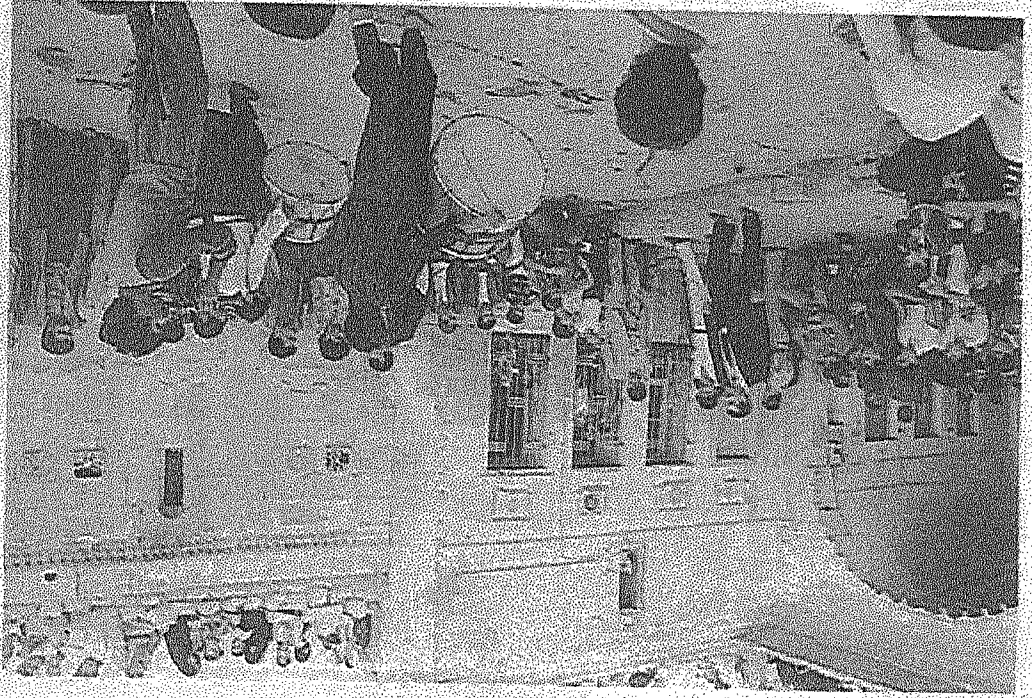
Arap atı binmeyinen yorulmaz

Beşli mavzer ile genç vurulmaz

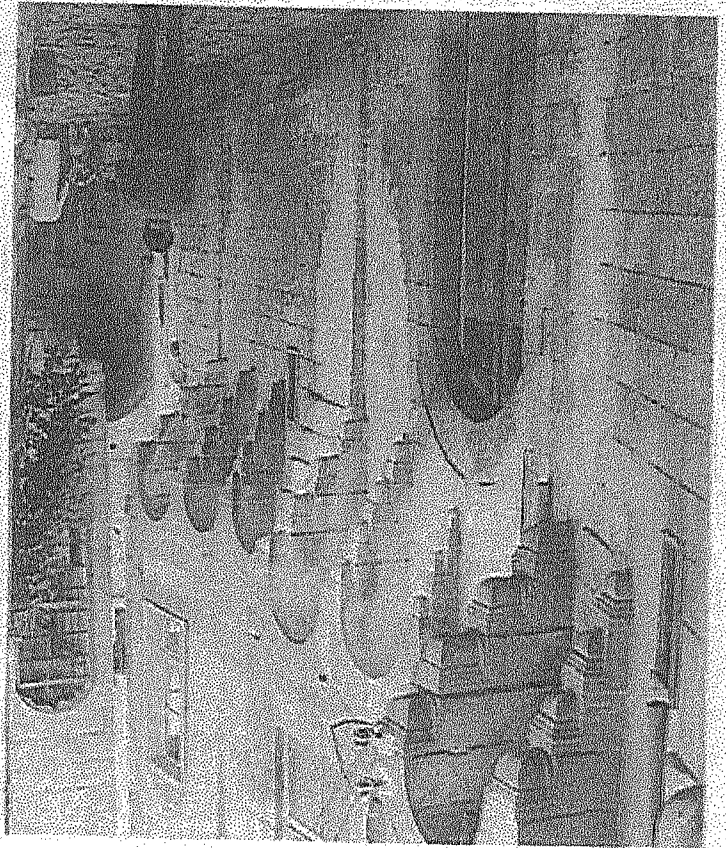
Çeyrek altın ile bir yar sevilmez

Vermem seni yad ellere ellere hey sevdalım hey

Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

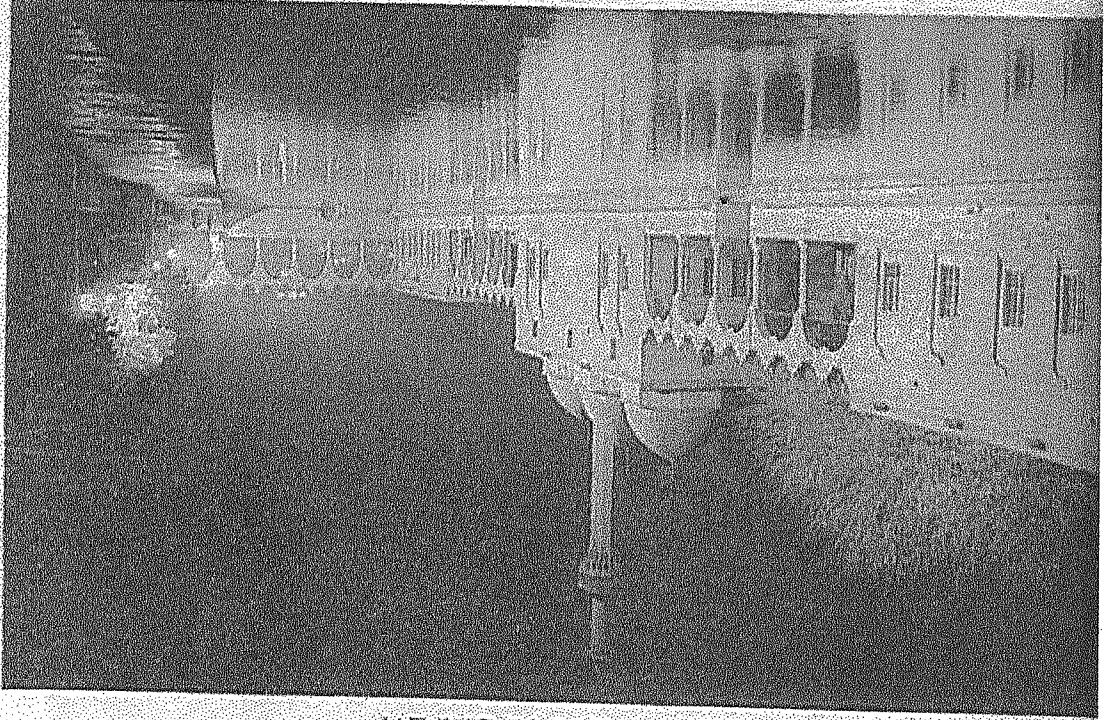

Urfâ Evinde
Duğun

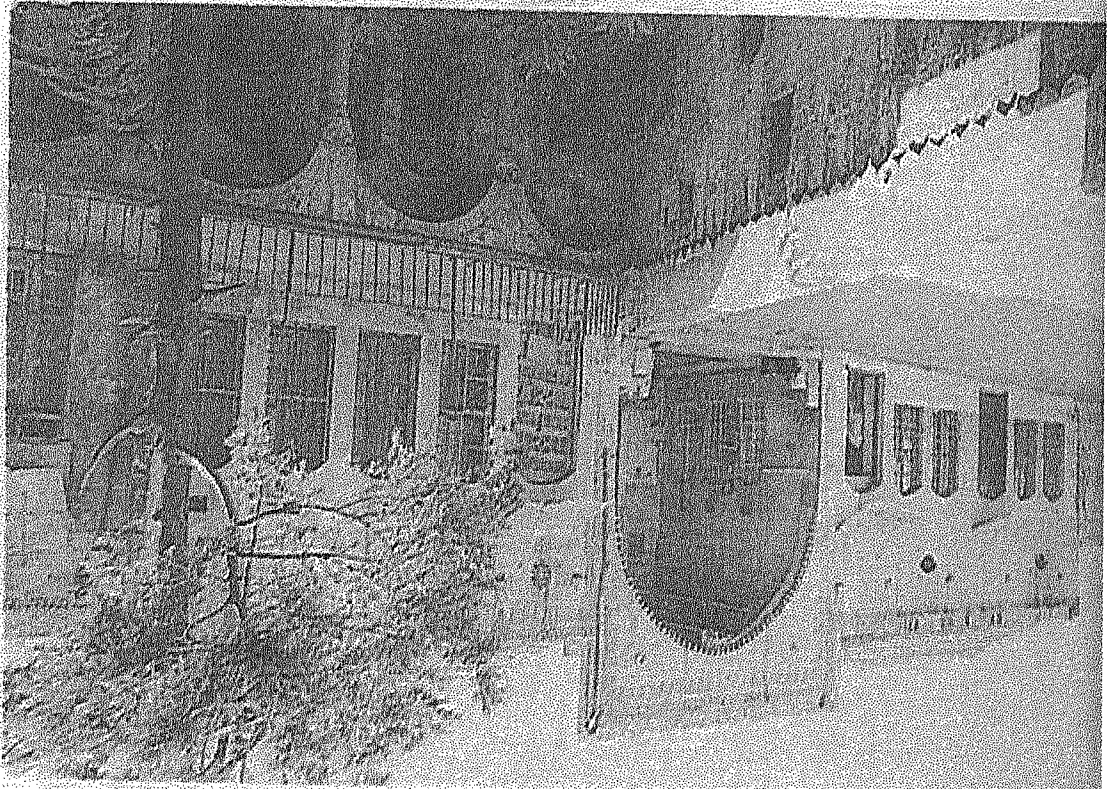

Yorgancı Sokak

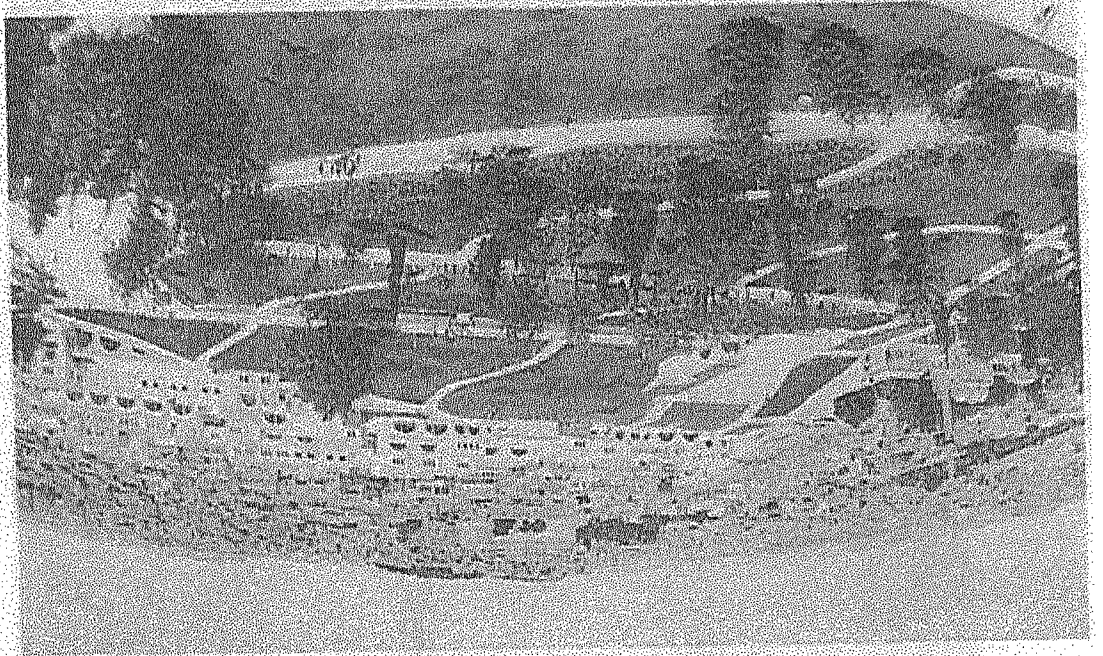
Hallıtarabhan golu ve Rızvanıye Camii

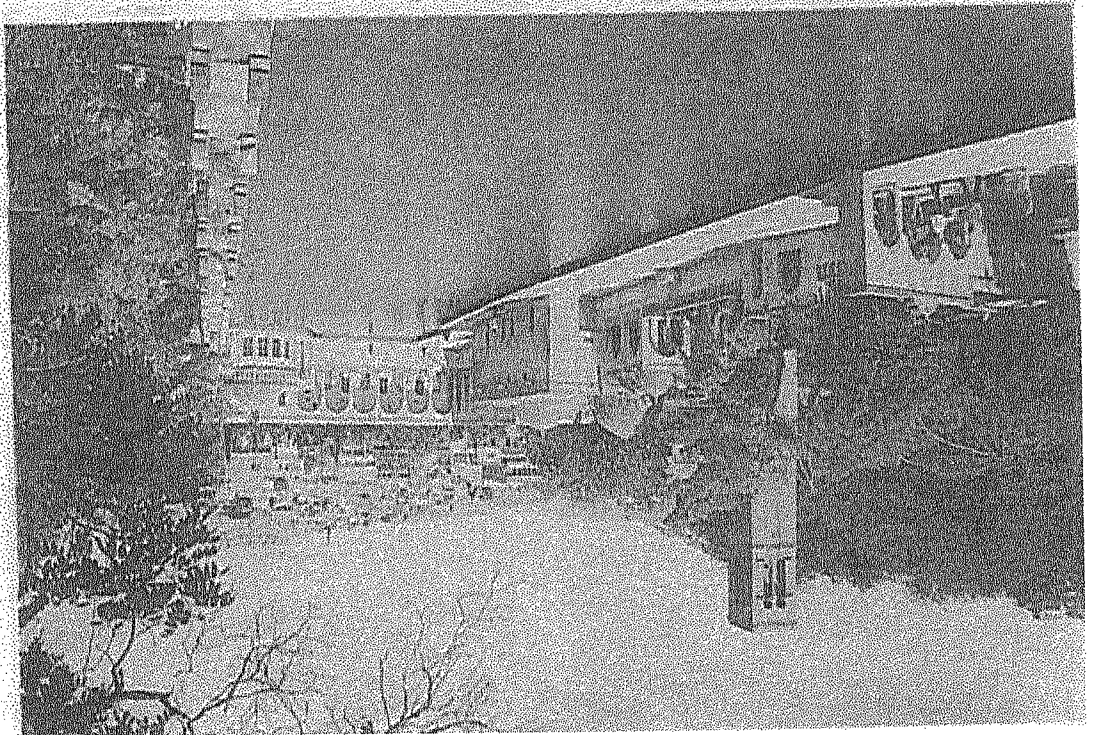
Tarihi bir Urfâ Evi

Dereah Parkı

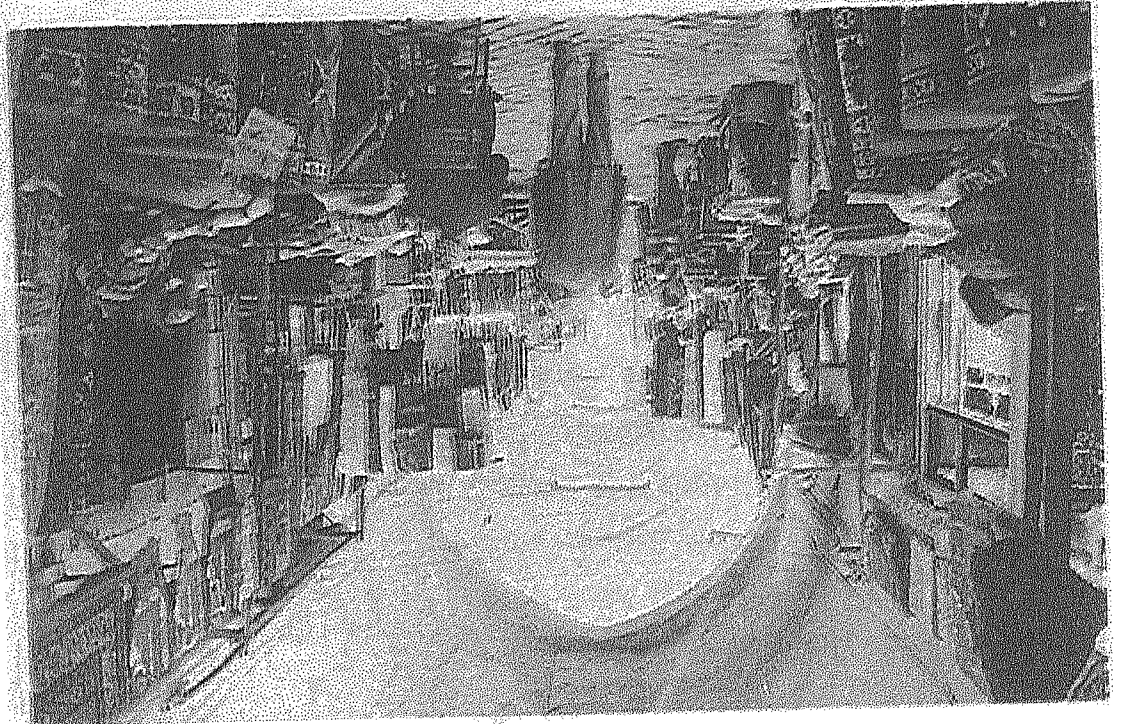

Halkın İhtiyarları Camii ve Gölü

Bedesten

Bedesteninde Kazan

KAYNAKÇA

- Akalın Müslüm** Milli Mücadelede Urfa, Urfa, 1985
- Ali Saip Şehit Nusret Bey'in Savunması**, Akara, 1992
- Akbıyık Abuzer** Folklor ve Şanlıurfa, Şanlıurfa 1990
- Akbıyık Abuzer** Her yönüyle Şanlıurfa Halk Oyunları, Şanlıurfa 1989
- Apan Hüseyin** GAP ve Urfa Ziraat Fakültesinin Önemi, D.Bakır, 1983
- Düşmez Hanifi** Öyküleriyle Urfa Türküleri, Şanlıurfa, 1995
- Engin M.Emin** Urfa Ağzı Sözlüğü, Urfa, 1982
- Engin M.Emin** Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar, Maniler, Urfa, 1981
- Karahan A.Kadir** Şanlıurfa ve Gap Sempozyumu, İstanbul, 1991
- Oymak Mehmet** Urfa ve Hz.Eyyüb, Urfa, 1994 (Harran yay.)
- Oymak Mehmet** Hz.İbrahim Halilullah ve Urfa, Ankara, 1990
- Türk Dil Kurumu** Tarama Sözlüğü, Ankara, 1963-1974
- Türk Dil Kurumu** Derleme Sözlüğü, Ankara, 1963-1975
- Mehmet Atilla Maraş** Şanlıurfa Belediyesi Kültür Hizmetleri Serisi 1997